૩૪૪

કચ્છના સીદ્દીઓ

(SIDDI'S OF KUTCH)

ડૉ. મુસ્તાઅલી મસવી

રવીન્દ્ર પંચોલી

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ–૩૮૦ ૦૧૪

૩૪૧

૧૯૯૮

કચ્છના સીદ્દીઓ
(SIDDI'S OF KUTCH)

ડૉ. મુસ્તાઅલી મસવી
રવીન્દ્ર પંચોલી

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ–૩૮૦ ૦૧૪

૧૯૯૮

૩૪૧

કચ્છના સીદ્દીઓ

(SIDDI'S OF KUTCH)

ડૉ.મુસ્તાઅલી મસવી
રવીન્દ્ર પંચોલી

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૪
૧૯૯૮

૩૪૧

અનુક્રમણિકા

નિવેદન :

પ્રકરણ- ૧

સીદીઓની ઉત્પત્તિ, વસવાટ,
સામાજિક-આર્થિક માળખું,
સમસ્યાઓ અને અનુસૂચિત
જનજાતિના લક્ષણો.

પરિશિષ્ટ :

(૧) ગુજરાતમાં સીદીઓની વસતિ દર્શાવતો નકશો.
(૨) જિલ્લાવાર સીદીઓની વસતિ.
(૩) સંગીતના સાધનો.
(૪) લગ્ન પત્રિકાઓ.
(૫) સીદીઓના ફોટાઓ.

XXXXXXXXXXXXX

નિવેદન

ગુજરાત સરકારના આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ, ગાંધીનગરના પત્રક્રમાંક અજપ-૧૮૯૬-મુમુ ૧૦૧-ચ તા.૧૬ સપ્ટેમ્બર,૧૯૯૬ ધ્વારા આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ અમદાવાદને કચ્છ સીદી જમાઅતની તા.૧૪-૨-૯૬ના માંગણીના આધારે કચ્છ જિલ્લામા વસતાં સીદી લોકોને આદિજાતિમાં ગણીને તેમના ગુજરાતના અન્ય જિલ્લામાં વસતા આદિવાસી સીદ્દી ભાઇ-બહેનોની સમકક્ષ ગણી લાભ આપવા બાબત તપાસ સોંપવામાં આવી હતી.

ગુજરાતમાં સીદી જાતિનો વસવાટ જૂનાગઢ,જામનગર,અમરેલી, સુરેન્દ્રનગર, ભાવનગર,અમદાવાદ અને કચ્છ જિલ્લામા છે. કચ્છ જિલ્લામાં વસતાં સીદ્દીઓને અનૂસૂચિત જાતિની યાદીમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવેલ નથી. હાલમાં તેમને સામાજિક શૈક્ષણિક રીતે પછાતમાં ગણવામાં આવે છે.

પ્રસ્તુત અહેવાલ કચ્છ જિલ્લામાં ખાસ કરીને ભૂજ, અંજાર, મુન્દ્રા તાલુકામાં વસતાં સીદી કુટુંબો પાસેથી સઘન ક્ષેત્ર કાર્ય ધ્વારા જાત માહિતી એકત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. આ સિવાય તેમની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ તેમના કોમના બુઝર્ગ માણસો તેમજ તેમની પાસેના જૂના સાહિત્યમાંથી મેળવવામાં આવી છે. પ્રસ્તુત અહેવાલમાં ક્ષેત્ર તપાસને આધારે જે કંઇ વાસ્તવિકતા દેખાઇ તેને સમાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

આ અહેવાલ તૈયાર કરવામાં સીદ્દી જમાતના કાર્યકરોએ તેમજ સીદ્દી યુવક મંડળના પ્રમુખ શ્રી સીદી અબ્બાસ સુમાર, ભૂજના વતની શ્રી સાલે મહંમદભાઇ સીદ્દી અને હોટલ સહારા પેલેસના મેનેજરશ્રી રહેમતુલા અલીમહંમદ જમાદારએ જે સાથ અને સહકાર આપ્યો છે તે બદલ તેમના આભારી છીએ. ભૂજ જિલ્લાના સરકારી અધિકારીઓએ પણ આ કામમાં સહકાર આપ્યો તે બદલ તેમનો પણ આભાર વ્યકત કરીએ છીએ.અંતમાં કચ્છ જિલ્લામાં વસતાં સીદ્દી ભાઇ-બહેનોએ આ અહેવાલ તૈયાર કરવા માટે વિના સંકોચે અમને જે કંઇ માહિતી પૂરી પાડી તે બદલ સૌના અંતકરણપૂર્વક ઋણી છીએ.

કેન્દ્રના નિયામકશ્રી ડો.સિધ્ધરાજ સોલંકીએ આ તપાસનું કાર્ય અમને સોંપ્યું તેમજ જરૂરી માર્ગદર્શન પૂરું પાડયું તે બદલ તેમનો પણ આભાર વ્યકત કરીએ છીએ.

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ

ડો. મુસ્તાઅલી ઇ. મસવી
શ્રી રવીન્દ્ર પંચોલી

તા. - -૧૯૯૮

કચ્છના સીદીઓ નામ, ઉત્પત્તિ અને ઐતિહાસિક ભૂમિકા.

સીદી સંપૂર્ણ નીગ્રો પ્રજાતિય તત્વો ધરાવતી જાતિ છે. તેઓ મજબૂત બાંધાના, ઉંચા અને રંગે કાળા હોય છે. તેમના વાળ ઉન જેવાં વાંકડિયા, જડબું આગળ પડતું, હોઠ જાડા અને કાળા હોય છે. તેઓ પ્રથમ નજરેજ બીજાઓથી જુદા તરી આવે છે.

'સીદી ' શબ્દ વિષે ઓકસફર્ડ શબ્દકોષમાં જણાવેલ છે કે (Oxford Dictionary Vol. IX P.22 1933) સીદી શબ્દ અરબી ભાષાના ' સૈયદ ' (Sayyid) પરથી ઉતરી આવેલ છે જેનો અર્થ થાય છે રાજકુમાર (Prince) ઉમરાવ (Lord) વિલ્સનના અભિપ્રાય મુજબ પશ્ચિમ ભારતમાં વસતાં અને આફ્રિકાના મૂળ સીદીઓને ' સીદી ' શબ્દ દ્વારા સન્માન વાચક નામ આપવામાં આવેલ છે. કારણ કે એમાંના કેટલાંક દક્ષિણ ભારતમાં રજવાડાઓમાં ઉચ્ચ હોદ્દાઓ ધરાવતાં હતાં (Wilson, P. 482, 1885) રસેલના અભિપ્રાય મુજબ (Vol. I P. 409, 1916) આફ્રિકનોને સીદી નામ આપવામા આવેલ છે. તે એમ કહે છે કે સીદી શબ્દએ સૈયદનું અપભ્રંશ રૂપ છે. સૈયદ મુખ્યત્વે પયગમ્બર સાહેબના વંશજોના માટે વપરાતો શબ્દ છે. પરંતુ પાછળથી ઉત્તર આફ્રિકામાં આ શબ્દ માનવાચક બની ગયો. રસેલ ' હબસી ' (Habshi) શબ્દનો ઉલ્લેખ પણ કરે છે. જે અરબીભાષાના ઉત્તર પૂર્વ આફ્રિકા માટે વપરાતા શબ્દ ' અલ્હાબીશ ' (Ellhabish) ઉપરથી ઉતરી આવેલ છે. ' ભગવદ ગો મંડળ ' ગોંડલના મહારાજા ભગવતસિંહજીએ તૈયાર કરેલ એન્સાઇકલો પીડીયામાં (Encyclopadia) સીદીનો અર્થ ' હબસી ' અથવા નીગ્રો ' આપેલ છે પરંતુ હબસી શબ્દ બધાજ નીગ્રો માટે વપરાય છે. જયારે સીદી શબ્દ માત્ર પૂર્વ કિનારા પર રહેતા હબસીઓ માટેજ વપરાય છે. એ પણ કહેવાય છે કે ' સીદી ' હબસી લોકોનુંજ ઉપનામ છે. ' સીદી ' કોમના લોકો પોતાને 'સીદી ' તરીકેજ ઓળખાવે છે. તેમના પાડોશીઓ સીદીઓ સ્વભાવે માયાળુ અને સરળ અને મોજીલા હોવાથી તેમને ' બાદશાહ (Badsah)ના હુલામણા નામથી સંબોધે છે. સ્થાનિક મુસલમાનો તેમને ' બીલાલ ' (Bilal) કહીને પણ બોલાવે છે કારણ કે તેઓ હજરત બીલાલના વંશજોમાંથી ઉતરી આવેલા છે. સીદીઓ માને છે કે તેઓ હજરત બીલાલના વંશજો છે.

ભારતમાં સીદીઓનું આગમાન :

સીદીઓના ભારતમાં આગમાનના ચોક્કસ પુરાવાઓ પ્રાપ્ત થવા ઘણા મુશ્કેલ છે. તેમનો ભારતમાંનો વસવાટ ચારસો પાંચસો વર્ષ જૂનો મનાય છે. એમનો ભારતમાં આગમાન વિશે જુદા જુદા મતમતાંરો જોવા મળે છે. પરંતુ સામાન્યતઃ એબિસિનિયા (ઇથોપિયા) અને પૂર્વ આફ્રિકાના અન્ય દેશોમાંથી ભારતના પશ્ચિમ કિનારે સીદીઓને ગુલામ કે ઘરગથ્થુ (House Servant)નોકર ચાકર તરીકે વેપારીઓ લાવ્યા હતાં. એ સાથે મોટા ભાગના વિદ્વાનો સંમત છે. ભારતમાં ' સીદી'ઓનું આગમાન સૈનિક અને વહાણવટી તરીકે મુખ્યત્વે થયેલ છે. ભારતમાં સીદીઓનું આગમાન ઇ.સ. ૧૨૯૭માં અલાઉદ્દીન ખીલજીના આગમન સાથે લડાયક સૈનિકો તરીકે થયેલ હતું. ભારતમાં આવેલ સીદી ઉત્તર આફ્રિકાથી આવેલા છે. જેમાં સુદાનનું અલ્જિરીયા, મોરક્કો, ટ્યુનિશિયા લિબિયા, તાન્ઝાનિયા, યુગાન્ડા અને ઝાંઝીબારથી સીદીઓ દરિયા માર્ગે વહાણવટી તરીકે આવેલાં હતાં. -૧

એક મત એવો પણ છે કે મધ્યયુગ દરમ્યાન હિંદ ઉપરના જુદા જુદા સમયે મધ્યએશિયા તરફથી જે જુદી જુદી પ્રજાઓ ચડી આવી હતી, તેઓ આ સીદી લોકોને પોતાના મલકમાં ગુલામો તરીકે ખરીદા હતાં અને પછી પોતાની સાથે જમીન માર્ગે તેમને પણ તેઓ હિંદમાં લાવ્યાં, એટલે તેઓ સીધા આફ્રિકાથી અહીં ન આવતા યુરોપ અને એશિયાના મલકો ફરી ફરીને હિંદમાં આવેલા મનાય છે. -૨

---

૧ 'ધમાલ'ના ધુરંધર સીદી, હાજી રહેમતુલ્લા અલીભાઇ જમાદાર બીલીબી કચ્છમિત્ર, અશ્મિતા'૯૬

૨. સૌરાષ્ટ્રની પછાત જાતિઓ ભાગ-૧, સૌરાષ્ટ્ર પછાતવર્ગ બોર્ડ પાના નં. ૨૩૯.

હિંદ અને આફ્રિકા એ બંને દેશો વચ્ચે વેપાર ઘણા વર્ષોથી ચાલતો આવ્યો છે. હિંદમાંથી કેટલાક વેપારીઓ આફ્રિકા જઇને વસ્યાં છે. તેઓમાંથી કેટલાંક જ્યારે હિંદ પાછા ફરતા હતાં ત્યારે તેઓ પોતાની સાથે આ લોકોને હિંદમાં લાવ્યાના દાખલા જોવા મળે છે. વળી એક મત એવો છે કે કેટલાંક વેપારીઓએ આફ્રિકાની અંદરના ભાગમાં જ્યાં આ લોકોની વસ્તી વિશેષ હતી તે વિભાગોમાં પણ દુકાનો નાંખી હતી, અને શરૂઆતમાં ત્યાનો સ્થાનિક વ્યવહાર સાચવવા તથા ભાષાની મુશ્કેલી ટાળવા પોતાની દુકાને આ હબસી લોકોને નોકરીમાં રાખતા અને એ દ્વારા વ્યવહાર ચલાવતાં.

ગુજરાત સિવાય સીદીઓની વસ્તી મહારાષ્ટ્ર, અને મૈસુર રાજ્યમાં પણ જોવા મળે છે. થોડા ઘણા સીદીઓ દક્ષિણમાં આંધ્રપ્રદેશના તેલંગાના વિસ્તારમાં પણ જોવા મળે છે. પરંતુ તેમની મુખ્ય વસ્તી ગુજરાતના સૌરાષ્ટ્રમાં અને મૈસુરના ઉત્તર કિનારા જિલ્લામાં જોવા મળે છે.

ગુજરાતમાં સીદીઓનો વસવાટ :

ગુજરાતમાં સીદીઓનો વસવાટ ઇ.સ. ૧૪૦૭માં મુસ્લીમસંત મશહુર બુઝુર્ગ શેખ સૈયદી મુબારક હઝરત 'બાવાગોર' રફાઇ (રહે.અ) ના આગમાનથી થયેલ છે. હઝરત બાવાગોર (રહે.અ.) દક્ષિણ ગુજરાતમાં ભરૂચ પાસે 'ઝઘડિયા' ગામની બાજુમાં રતનપુરની ખાનડા સ્થાનકથી થયેલ છે. અને સીદીઓ ગુજરાતમાં સ્થાયી વસવાટ કરી પશ્ચિમ ભારતમાં ફેલાયેલા છે.

રતનપુરમાં હઝરત બાવાગોર (રહે.અ.)ની વફાત (અવસાન) ૧લી રજબ હિજરી ૧૦૯૭માં થઇ હતી. બાવાગોરના અનેક અનુયાયીઓ-ભક્ત મુરીદો થયા હતાં. તેમની સાથે તેમના મોટા ભાઇ અઝીઝ હઝરતબાબા હબસ તથા નાના ભાઇ હઝરતબાબા રેહાન અને બહેન હઝરત મા-એ-મીસરા (રહે.અ.) રતનપુરમાં સ્થાઇ થયા હતાં. અને સીદીઓના વસવાટથી સીદીઓનું મોગલ સામ્રાજ્યમાં સૈનિક સિપેસાલર તરીકે અગ્રસ્થાન રહેતું હતું. ગુજરાતના બાદશાહ 'અહમદશાહે'ના સરસેનાપતિ સીદી સૈયદ હતાં. તેમણે અમદાવાદમાં લાલદરવાજા પાસે મસ્જીદ બંધાવી જે ઐતિહાસિક પુરાતત્વ 'સીદી સૈયદની જાળી' તરીકે જગમશહુર છે.

ગુજરાતમાં સીદીઓની વસતી કચ્છ, ભરૂચ, સુરત, અમદાવાદ, જૂનાગઢ, જામનગર, રાજકોટ, અમરેલી, સુરેન્દ્રનગર અને ભાવનગર જિલ્લાઓમાં જોવા મળે છે. આ જિલ્લાઓ તેમની વસતી ગ્રામ્ય કરતાં શહેરી વિસ્તારમાં વધુ પ્રમાણમાં છે.

ભારત સરકારે ગુજરાતમાં અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકેની યાદીમાં જૂનાગઢ, અમરેલી, રાજકોટ, જામનગર, સુરેન્દ્રનગર અને ભાવનગર જિલ્લાઓમાં વસતાં સીદીઓને મૂકવામાં આવેલ છે. આ સિવાય ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારોમાં વસતાં સીદીઓને અનુસૂચિત જનજાતિની યાદીમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યાં નથી. એમને બક્ષીપંચ સૂચિત સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત જાતિઓની સૂચિમાં મૂકવામાં આવ્યાં છે.

ગુજરાતમાં અનુસૂચિત જનજાતિની યાદી સૂચિમાં સમાવિષ્ટ સીદીઓની વસ્તી ૧૯૮૧ની વસતી ગણતરી મુજબ ૫,૪૩૦ની હતી. જેમાંથી ૫૯ ટકા વસતિ ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં રહેતી હતી, જ્યારે ૪૧ ટકા વસતી શહેરી વિસ્તારમાં રહેતાં હતાં. ૧૯૭૧માં સીદીઓની વસ્તી ૪,૪૮૨ની હતી, રાજ્યમાં સૌથી સીદીઓની વસતી અનુક્રમે જૂનાગઢ (૩૬૯૫), જામનગર (૭૮૦) રાજકોટ (૪૬૪) અમરેલી (૨૮૪) ભાવનગર (૧૮૧) અને સુરેન્દ્રનગર (૨૬) જિલ્લાઓમાં આવેલી છે. આ સિવાય સીદીઓની વસ્તી અમદાવાદ, ભરૂચ, અને કચ્છ જિલ્લાઓમાં આવેલી છે. આ જિલ્લાઓમાં વસતાં સીદીઓને અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે ગણવામાં આવેલા નથી. આ જિલ્લાઓમાં વસતાં સીદીઓની બક્ષીપંચ સૂચિત સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત જાતિની યાદીમાં મૂકવામાં આવેલ છે.

<u>કચ્છમાં સીદીઓનું આગમાન</u> :

કચ્છમાં સીદીઓનું આગમાન બે રીતે થયું છે.

૧. મુન્દ્રા, માંડવીના ભાટિયા, ખોજા, લોહાણા અને ભડાલાના વહાણવટી તરીકે તેમજ તેમના નોકરો તરીકે આવેલા છે.

૨. કચ્છના પ્રથમ રાજવી પહેલાં ખેંગારજીને અમદાવાદના ગુજરાતના સુલ્તાને પોતાના સૈનિકોને મોકલી ગાદીએ પુનઃ બેસાડેલ ત્યારે સીદીઓ સૈનિક તરીકે કચ્છમાં આવેલાં છે.

મહારાજા દેશળજીના સમયમાં કચ્છના લશકરમાં ' સીદી બટાલિયન ' હતી. મહારાવ દેશળજીના અંગરક્ષક અને કારભારી ' સીદી મસુદ ' હતાં. કચ્છમાં આવેલા સીદીઓ હઝરત બાવાગોર (રહે.એ) ના અનુયાયીઓ છે. જે ભરૂચ જિલ્લામાં ઝઘડીયા ગામની બાજુમાં રતનપુર તેમનું સ્થાનક છે. અને કચ્છના સીદીઓ અન્ય જિલ્લાઓમાં વસતાં સીદીઓ જેમ અવાર નવાર ઝીયારત યાત્રાએ જાય છે. પશ્ચિમ ભારતના તમામ સીદીઓના ગુરૂ-પીર બાવાગોર છે. સૌરાષ્ટ્રમાં દરેક જિલ્લાઓમાં સીદીઓ છે, તેઓ બધા બાવાગોરના અનુયાયીઓ છે. કચ્છના સીદીઓ સૈનિક તરીકે રાજ્યને વફાદાર રહયાં છે. કચ્છમાં રાજયના નોકરો તરીકે રહીને સ્થાયી થયા છે.

૩. સીદીઓને જૂનાગઢ, જામનગર અને ભાવનગરથી કચ્છના રાજાઓ ગુલામ તરીકે અને સૈનિક તરીકે કચ્છમાં લાવ્યા છે.

૪. સીદીઓ ગુજરાતના અન્ય વિસ્તારોમાંથી કામ- ધંધા અર્થે સ્થળાંતર કરી અહીં આવ્યા છે અને વસ્યા છે.

કચ્છમાં સીદીઓના આગમાન વિશે ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન ચોકકસ સમય જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ આ વિશે કોઇ ચોકકસ માહિતી મળી શકી નથી. ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જુદા જુદા વિસ્તારમાંથી જુદા જુદા મતો જાણવા મળેલ છે જેમકે અંજારના હારૂનભાઇ સીદી (હાલ તેમની ઉંમર ૭૦ વરસની છે.)ના મત મુજબ તેમના દાદા (હારૂનભાઇ, સાંગોરીભાઇ સુમરા)ને આફ્રિકામાંથી લાવવામાં આવેલા તેમને વાઘેર નાવીકો લાવેલા અને ઉછેરેલા, પછીથી અહીંની પઠાણ કન્યાને પરણાવેલા તેવીજ રીતે ભચાઉમાં ગુજરાત સ્ટેટ ટ્રાન્સપોર્ટમાં કંડકટર તરીકે કામ કરતાં મુબારકભાઇ બાદશાહે જણાવ્યુ કે કંટકોટ (તા.રાપર)ના જીગીરદારો આજથી છઠી પેઢીએ થયેલા તેમના પરદાદાને આ વિસ્તારમાં આફ્રિકાથી લાવીને વસાવ્યા હતાં.

ભૂજમાં ઘરકામ કરીને પેટીયુ રળતી એક સીદીવૃધ્ધા અમીનાબાઇના કહેવા મુજબ તેઓ નાના હતા ત્યારે ભાવનગર રહેતાં ત્યાંથી તેમના બાપુએ તેમને કચ્છમાં સવા જાગીરદારને ત્યાં ચાકરીએ મૂકેલા ત્યારથી તેઓ અહીં રહયાં અને અહીંજ સીદી-બાઇને પરણ્યાં.

આમ જુદી જુદી અનેક રીતે સીદીઓ કચ્છમાં આવીને વસેલા જોવા મળે છે. પરંતુ કચ્છ સીદી જમાતના આગેવાન શ્રી સાલેહમહદભાઇ સીદી (ઘોડા-ચોક ભૂજ)ના મત મુજબ સૌ પ્રથમ કચ્છમાં ઇ.સ. ૧૭૫૦ની આજુ બાજુ સીદીઓને આફ્રિકામાં ઝંગબારથી કચ્છમાં કચ્છના વહાણવટીઓ મારફતે લાવવામાં આવ્યા છે.

આમ અનેક મતમતાંતરો કચ્છમાં સીદીઓના આગમાન વિશે પ્રશ્નો છે. પરંતુ આ સીદીઓ રાજ્યમાં ચાકર તરીકે કામ કરતાં શ્રા હતાં, અને રાજ્યનો ખૂબજ વફાદાર સૈનિકો તરીકે તેમની ગણના થતી હતી એ વાતને બધા પુષ્ટિ આપે છે. કચ્છમાં ~~જેવા વિશેષણોથી~~ શ્રા સીદીઓને સીદીબાદશાહ, સીદીજમાદાર જેવા વિશેષણોથી નવાજાય છે. કચ્છના સીદીઓ સૈનિક, સિપાઇ, ચાકીદાર અને અંગ રક્ષક તરીકે રહેલા હોઇ તેઓ ' સીદી જમાદાર ' તરીકે ઓળખાય છે. જ્યારે સૌરાષ્ટ્રમાં સીદીઓને ' બાદશાહ ' તરીકે ઓળખાવે છે. આજે પણ ગામ દરબારોને ત્યાં સીદીઓ કામ કરે છે. તેવું પણ જોવા મળ્યું છે. આમ સીદીઓ રાજ્યના ચાકર હતાં એટલે કે ગુલામ તરીકે કામ કરતાં હતાં તે સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે. સીદી આફ્રિકામાં ગુલામ તરીકે રહેતાં હતાં બસો અઢીસો વરસ પહેલાં કચ્છના રાજાઓ આફ્રિકાથી સીદીઓને વહાણમાં ખલાસી તરીકે લાવેલા હતાં અને પછી તેઓ અહીંયા રહી જતાં હતાં માંડવી (કચ્છમાં) વહાણવટી તરીકે આવેલા સીદીઓએ બંદર પાસે બાવાગોર મસ્જિદ બાંધી છે. (હાલના એસ.ટી.સ્ટેન્ડ પાસે)

આમ કચ્છમાં સીદીઓના આગમાન વિશે અનેક મત મતાંતરો પ્રવર્તે છે. પરંતુ આ સીદીઓ કચ્છ રાજ્યમાંજ ચાકર તરીકે કામ કરતાં હતાં, અને રાજ્યને ખૂબજ વફાદાર સેવકો તરીકે તેમની ગણના થતી હતી, તે વાતને બધાજ પુષ્ટી આપે છે. કચ્છની અંદર સીદીઓને સીદી બાદશાહ, સીદી જમાદાર, જેવા વિશેષણોથી નવાજાય છે. જે આજે તેમની અટકો બની ગઇ છે. પરંતુ આ પરથી પણ તેઓ રાજ્યની ચાકરીમાં કે સૈન્યમાં હતાં તે વાત સ્પષ્ટ થાય છે. એક હજી પણ ગામ દરબારને ત્યાં સીદીઓ કામ કરે છે. તેવું પણ જોવા મળ્યું. આમ સીદીઓ રાજ્યના ચાકર હતા. એટલે કે ગુલામ તરીકે તેઓ હતાં તે ચોકકસ જાણવા મળે છે. પરંતુ તેના આગમનનો ચોકકસ સમય અને કારણ જાણવા મળી શકયાં નથી.

વસતી :

કચ્છના સીદીઓ નીગ્રો પ્રજાના જેવા જ બાહય લક્ષણો ધરાવતી જોવા મળે છે. આંતરજ્ઞાતિય લગ્નોને કારણે અમુક જગ્યાએ આ જ્ઞાતિના લોકો અન્યોની જેવાજ બાહય લક્ષણ ધરાવતા પણ જોવા મળે છે. પણ તે ખુબ ઓછા પ્રમાણમાં છે. મોટા ભાગે તેમનું બાહય વર્ણન જોઇએ તો, મજબૂત બાંધાના કાળા હોય છે. વાળ વાંકડિયા ગુંચળાવાળા ટૂંકા, જડબુ સહેજ આગળ પડતું, હોઠ જાડા અને કાળા અને પ્રથમ નજરે જ અન્ય કરતાં એકદમ જુદા તરી આવે છે. ગુજરાતમાં અન્યત્ર વસતાં સીદીઓ સાથે સંપૂર્ણત: રંગ-રૂપથી મળતા આવે છે.

કચ્છમાં વસતાં સીદીઓને વિસ્તારની રીતે જોઇએતો લગભગ સમગ્ર કચ્છમાં તેઓ છૂટા-છવાયા વસેલા જોવા મળે છે. પરંતુ તેઓની મુખ્ય વસ્તીઓ શહેરોમાંજ જોવા મળે છે. તેનું કારણ છુટક મજુરી અને નોકરીના વ્યવસાયના લીધે છે.

કચ્છમાં તાલુકાવાર અને ગામવાર વસતી નીચે મુજબ જોવા મળે છે. (અંદાજિત)

ગામ / શહેર	કુલ કુટુંબો
ભૂજ	૧૦૫ - કુટુંબો
તાલુકો: મુંદ્રા	
ટોડા	૨
ગોધરા	૨
તાલુકો: લખપત :	
માતાનોમઢ	૧
પીંપર	૧
તાલુકો: અબડાસા	
કોઠારા	૨
વીંજાણ	૨
તાલુકો : નખત્રાણા	
નખત્રાણા	૧
દસડી	૨

તાલુકો : માંડવી

માંડવી (સલાયા બંદર સાથે) ૯

તાલુકો : ભચાઉ

ભચાઉ ૧૭

તાલુકો : રાપર

રાપર ૭

તાલુકો : અંજાર

અંજાર ૧૪

કુલ- ૧૬૫

આ ઉપરાંત ભચાઉ, રાપર અને અંજાર (વાગડ વિસ્તાર)ના જુદા જુદા ૨૧ ગામોમાં લગભગ ૩૫ ઘરો છે. આમ જોતા સમગ્ર કચ્છમાં લગભગ ૨૦૦ ઘર સીદીઓના છે. (આ માહિતી સીદીજાતિના આગેવાનો અને મંડળો પાસેથી મેળવેલ છે.) કચ્છમાં વસતાં સીદીઓનો અનુસૂચિત જનજાતિમાં સમાવેશ થતો ન હોવાથી તેમની વસતિની ચોકકસ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. તેમ છતાં કચ્છમાં વસતાં સીદીઓનો પંચ (જમાઅત)ના રેકર્ડ મુજબ તેમના ૨૦૦ ઘરોની અંદાજીત વસતિ લગભગ ૧૩૦૦ માણસોની છે.

શરૂઆતમાં તેમની વસતી ભૂજમાં જ હતી પરંતુ ધીમે ધીમે ધંધાર્થે અંજાર, ભચાઉ અને રાપર ગયા હતાં જ્યાં તેમને પાછળથી કાયમી વસવાટ કર્યો હતો. આમ ધંધાને કારણે તેમની વસતી ભૂજ સિવાય રાપર, અંજાર, મુન્દ્રા વગેરેમાં જોવા મળે છે. સૌથી વધુ વસ્તી ભૂજમાં છે.

સામાજિક સંરચના :

ગામમાં / શહેરોમાં સીદીઓના ઘર એક સાથે જુથમાં જોવા મળે છે. જે મોટા ભાગે મજુરીયાત વર્ગના લોકોની સાથે અને અન્ય મુસ્લીમોના ઘરોની આસપાસ હોય છે. જેને કચ્છમાં

સીદીઓના ફળિયા તરીકે સામાન્ય રીતે ઓળખવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત બાબાગોરની દરગાહ મોટા ભાગે સીદીઓની વસ્તીની પાસે જોવા મળે છે.

તેઓની સાથે અન્ય કોમોના સંબંધો એકંદરે સારા છે. છુટક મજુરી અને નાની નોકરીઓના કારણે તેમનો વ્યવહાર પણ અન્ય કોમો સાથે હોવાથી તેમને એક મજુરીયાત અને બિનઉપદ્રવી કોમ તરીકે આમ લોકો જુએ છે. તેવું ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જાણવા મળ્યું. રજપુત, લોહાણા, વાણીયા અન્ય મુસ્લીમ કોમો જેવી અન્ય કોમો સાથે પણ લગ્ન અને મૃત્યુ પ્રસંગે તેઓનો વ્યવહાર છે તેવું જાણવા મળ્યું.

કચ્છ સીદી સમાજનું વિસ્તાર મુજબ જાતિપંચ જોવા મળે છે. તેનુ કોઇ લેખીત બંધારણ નથી, પરંતુ તે વિસ્તારના જ્ઞાતિના વૃધ્ધો-વડીલોનું વર્ચસ્વ દેખાય આવે છે. કચ્છની અંદર કચ્છ-સીદી જમાતમાં કચ્છના તમામ સીદીઓ આવી જાય છે. પરંતુ અંજાર, ભચાઉ અને રાપર તાલુકો જેને વાગડ વિસ્તાર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ત્યાં વસતાં અને ત્યાંના મૂળવતની એવા સીદીઓ પોતાની જાતને વાગડિયા સીદી તરીકે ઓળખાવે છે. અને આ વાગડના સીદીઓમાં હિન્દુ સંસ્કૃતિની થોડી ઘણી અસર જોવા મળે છે. જેમ કે લગ્ન વખતે છેડા-છેડી બાંધવી, ઢોલ વગાડવા, ગણપતિ પુજન વગેરે. આ બધા વચ્ચે બધાજ વ્યવહારો છે પરંતુ વિસ્તારને કારણે આ સીદીઓ પોતાને વાગડિયા સીદી તરીકે ઓળખાવે છે. આ સીદીઓ મને અન્યત્ર વસતાં સીદીઓ એક છે તેનો એક વધુ પુરાવો જોવા મળે છે. કે આ વાગડિયા સીદી મંડળ સાથે સંકળાયેલ સીદી મહમદ જમાલ ભાવનગર જિલ્લાના બોટાદ નામના કસ્બામાં રહે છે. બીજા એક સીદી મામદ ભચુ વાંકાનેર જિલ્લા રાજકોટ રહે છે. જેઓ મૂળ કચ્છના છે. પણ ત્યાં વસ્યા છે અને સ્થાયી થયા છે. આ ઉપરાંત જામનગર જિલ્લાનો બેડીબંદરનો થોડો વિસ્તાર પણ વાગડમાં ગણાય છે. આમ ત્યાં વસતાં સીદીઓ પણ કચ્છ-વાગડના સીદીઓના સીદીયુવક મંડળ સાથે સંકળાયેલા છે. અને રાપર પાસે આવેલી શિકારપુર ' બાબાગોર ' દરગાહના અનુયાયીઓ છે.

કચ્છમાં હવે સીદીઓમાં જેમ જેમ જાગૃતિ આવતી જાય છે. તેમ તેમ ઉપરોક્ત દર્શાવેલ સીદીયુવક મંડળ જેવા મંડળી પણ જ્ઞાતિની ઉન્નતિ માટે કામ કરવા કટીબધ્ધ થતા જોવા મળે છે.

<u>ભૌતિક સંપત્તિ</u> :

<u>ઘર</u> :

ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં સીદીઓના એકજ મહોલ્લામાં બે ત્રણથી માંડીને પાંચ- દસ ઘરો હોય છે. સીદીઓ છૂટાછવાયાં ઘર બાંધતાં નથી, કચ્છમાં સીદી લોકોના શહેરોમાં જે ઘર જોવા મળ્યા હતાં તે મોટે ભાગે મજૂરીયાત વર્ગના ગરીબ લત્તામાં જોવા મળે છે. સીદીઓ પાલખી, પઠાણ, શેખ, ભાટિયા, વાણિયા વગેરે સાથે ફળિયામાં રહે છે. પહેલાં જે સીદીઓ રાજાના ત્યાં, રાજાના હજુરી, ચોકીદાર, સિપાઇ તેમજ રાજાની ગાડી હાંકતા હતાં. તેમની પાસે માલિકીના ઘરો છે બાકી સીદીઓ વાણિયા, ભાટિયા, અને પઠાણના જૂના ભાડુઆતો છે. તેઓ જૂના ભાડુઆતથી ભાડુ લગભગ રૂ.૮ થી રૂ.૨૦ માસિક જોવા મળ્યુ હતું પરંતુ જ્યારે છેલ્લા પાંચ વરસમાં જે લોકો ભાડેથી મકાનમાં રહે છે. તેમનું માસિક ભાડુ રૂ. ૧૫૦ થી ૨૫૦ જોવા મળ્યું હતું. ઘર લગભગ બધાં ડેરીવાળા (નાનું બારણું) અંદર નાનો ચોક તે પછી એક રૂમ અને રસોડું જે પણ આજના માપના. દિવાલો કાચી અને પાકી બન્ને જોવા મળી હતી, ઉપર મેંગલોરી નળિયા જોવા મળ્યાં હતાં. ગામડાંના ઘરો થોડા ખુલ્લા હોય છે. જેમાં પણ રૂમ- રસોડું અને નાની ઓસરી જોવા મળે છે. ઢોર બાંધવાની ખુલ્લી જગ્યા પણ ગામડામાં દેખાય છે. નોકરી કરતાં લોકો પાકા મકાનમાં ભાડુઆત તરીકે રહેતાં હોય છે. ભાડાના મકાનોમાં કેટલીક વિશિષ્ટ સુવિધાઓ જોવા મળે છે. જેમ કે બાથરૂમ, જાજરૂ અને એકાદ વધારે રૂમ જોવા મળે છે. સરકારી નોકરી કરતાં વ્યક્તિનેજ ભાડાના ઘરમાં રહેવાનું પરવડે છે.

ગ્રામ્ય વિસ્તારના ઘરો મોટે ભાગે કાચી માટીની દિવાલો અને છત ઉપર દેશી નળિયાવાળા જોવા મળે છે.

ઘરવખરી :

સીદીઓની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાથી તેમના ઘરોમાં ખાસ ઘરવખરીના સાધનો જોવા મળતાં નથી. સીદીઓના ઘરમાં મોટેભાગે એક ખાટલો (ચારપાઇ) લાકડાનો ખાટલો જોવા મળે છે. આ સિવાય ગામડામાં વસતાં સીદીઓના ઘરમાં માટીમાં વાસણો જોવા મળે છે. તેમના ઘરોમાં આ સિવાય એલ્યુમિનિયમના, પિત્તળના અને સ્ટીલના વાસણો જોવા મળે છે. ગામડામાં વસતાં સીદીના ઘેર એક અનાજ દળવાની ઘંટી હોય છે. નોકરીયાતોના ઘરોમાં સાયકલ, સ્કુટર, ટેપ, રેડિયો, અને ટી.વી. જેવી મોજશોખની વસ્તુઓ જોવા મળે છે. કેટલાંકના ઘરોમાં ઘડિયાળ પણ જોવા મળી હતી. પરંતુ આ વર્ગ ખૂબ નાનો છે.

ખોરાક - પીણાં :

કચ્છના સીદીઓ બપોરે ભોજનમાં બાજરી કે ઘઉંના રોટલા (બાજરીનો ઉપયોગ વધારે દેખાય છે.) અને શાક મુખ્ય ખોરાક છે. આ કોમ માંસાહારી હોવાથી સમયે સમયે માંસાહાર પણ કરે છે. સારા પ્રસંગોમાં પણ માંસ અને સાથે મીઠાઇ બનતી જોવા મળે છે. સાંજે મોટા ભાગે રોટલા-શાક-ખીચડીનો ખોરાક લેતા જણાયા છે. મહેમાનની આગતા- સ્વાગતામાં ચા-પાણી કરાવે છે. તેઓ ખોરાકમાં માછલી અને ઇંડાનો પણ ઉપયોગ કરે છે.

પહેરવેશ અને ઘરેણાં :

કચ્છીઓના પહેરવેશમાં જોઇએ તો પુરુષો મોટા ભાગે કુર્તો-પાયજામો પહેરે છે. ઘરમાં મોટાભાગે લુંગી પહેરેલી હોય છે. જુવાનીયાઓ મોટા ભાગે પેન્ટ- શર્ટ પહેરે છે.

નાના છોકરાઓ ચડી-શર્ટ કે ઉઘાડા ફરતા દેખાય છે. સ્ત્રીઓ સલવાર-કમીજ અને ઓઢણું ઓઢે છે. અમુક જગ્યાએ શહેરમાં સાડી-બ્લાઉઝ આમ વર્ગની જેમ પહેરે છે. જ્યારે વાગડના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં છુટનો ઘાઘરો- કબ્જો અને ઓઢણું માથે નાખતા દેખાય છે. છોકરીઓ મોટા ભાગે પંજાબી અને ઉપર ઓઢણી ઓઢે છે. નાની છોકરીઓ ઘાઘરી-પોલકું, પંજાબી કે ફ્રોક પહેરે છે. પુરૂષો ઘરેણાં ખૂબ ઓછાં પહેરે છે. ચાંદીની વીંટીઓ કોઇના હાથે જોવા મળે છે. સ્ત્રીઓમાં પણ ઘરેણાંનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું છે આર્થિક સ્થિતિ સારી નહીં હોવાથી ઘરેણાં વસાવી શકતા નથી. જે ઘરેણાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પહેરાય છે. તેમાં મોટભાગે ચાંદી અને રૂપાના હોય છે. સ્ત્રીઓ હાથમાં બંગડીઓ પણ કાચની પહેરે છે. પગમાં છડા (સાંકળા) અથવા ઝાંઝર કે તોડીઓ ચાંદી કે રૂપાની પહેરે છે. કેટલીક યુવાન સ્ત્રીઓ ગળામાં દોરો કાનના લટકણિયાં, નાકમાં નથણી કે કડી પહેરે છે. યુવક-યુવતીઓ વાળ આંકડિયા હોવાથી વાળને સીધા રાખવા માટે ચીપીયા ખોસે છે. શહેરી વિસ્તારમાં પણ ઘરેણાંનુ પ્રમાણ ઓછું જોવા મળે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પાસે સોનાના કાપ કે દોરા જોવા મળે છે. આમ એકંદરે કુટુંબની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે તેમની પાસે વધતા-ઓછા પ્રમાણમાં ઘરેણાં જોવા મળે છે.

ભાષા - બોલી :

સીદીઓની વંશપરંપરાગત ભાષા ' સ્વાહીલી ' (Swahili)છે. અથવા આફ્રિકાની કોઇ ભાષા અથવા ડાયલેકટ (Dialect)છે. પરંતુ કાળક્રમે તેઓ પોતાની આગવી સંસ્કૃતિનું બધુ ગુમાવી બેઠા છે. કોઇ પણ સીદીને સ્વાહીલી ભાષા આવડતી નથી. તેઓ અન્ય સમુદાય સાથે વસવાટ કરે છે. જેથી અન્ય સમુદાય પાસેથી ઘણું બધુ ઉછીનું લઇ લીધું છે. કચ્છમાં તેઓ કચ્છી બોલી અને ગુજરાતી બોલી બોલે છે. ઘરમાં બધો વ્યવહાર પણ આજ ભાષામાં કરે છે.

મુસ્લિમ જાતિના લોકો સાથે વસતાં હોવાથી ભાંગી-તૂટી હિન્દી- ઉર્દૂ પણ બોલે છે. અહીં વસતા સીદીઓની માતૃભાષા કચ્છી છે.

સીદી બાળકોને મદ્રેસામાં ધર્મનું શિક્ષણ ઉર્દૂ અને અરબી ભાષામાં આપવામાં આવે છે. કુરાન - મજીદ અને નમાજ પઢવાનું શિક્ષણ ધાર્મિક શિક્ષણ અરબીમાં આપે છે. પરંતુ મોટેભાગે ઘરમાં અને બહાર ગુજરાતી ભાષામાં વાત કરે છે. અને ગુજરાતી ભાષા સારી રીતે સમજે છે.

<u>આર્થિક જીવન</u> :

કચ્છમાં વસતાં સીદીઓનો હાલ કોઇ મુખ્ય વ્યવસાય કહી શકાય તેમ નથી. રાજાશાહી વખતે એટલે કે ઈ.સ. ૧૯૪૭ પહેલા બધાજ સીદીઓ રાજ્યના લશ્કરમાં, જાગીરદારો અને ભાયાતોના ઘરોમાં નોકર તરીકે ચાકરી કરતાં હતા, તેઓ ઈમાનદાર અને વિશ્વાસુ હોવાથી જમાદાર કે બાદશાહ તરીકે ઓળખાતા, પરંતુ રાજાશાહીના અસ્તબાદ આ લોકો બેકાર બની ગયા, રાજાશાહીના વખતે ગણ્યા-ગાંઠયા લોકોને ૨ - ૪ વીઘા જમીન મળી હતી તેવા લોકોને ખેતીનો આધાર રહયો. બાકીના લોકો પાસે કોઇ ધંધો - રોજગાર રહયો નહી. આમ બનવાથી આ સીદીઓ છૂટક મજુરી ધંધા તરફ વળી ગયા. આજની આ લોકોની પરિસ્થિતિ પણ આવીજ છે. ગરીબ પરિસ્થિતિના કારણે આ લોકોમાં શિક્ષણનો પણ વધારે વ્યાપ જોવા મળતો નથી. આ કારણે આજે જોઈએતો કેટલાંક સીદી ભાઇઓ ડ્રાયવર, કંડકટર, કે કલાર્ક જેવી જગ્યાઓ પર છે.

શહેરી વિસ્તારોમાં જોઈએ તો પુરુષો હાથલારી, સ્થાનિક બજારમાં, છુટક મજુરી, ખાનગી ટ્રકોમાં ડાઇવર, કલીનર, વાયરમેન, કડીયાકામ, ધોબીકામ, વેઇટર, પ્રાઇવેટ કલીનીકમાં કંપાઉન્ડર જેવા કામો કરે છે. ભૂજ વિસ્તારમાં સ્ત્રીઓ ઘરકામ કરે છે તેની સાથે તેમની છોકરીઓ પણ આજ

પ્રકારે વાસણ- કપડાં ધોવાનું કામ કરે છે. કડીયાકામમાં અને અન્ય છૂટક કામો કરતી પણ સ્ત્રીઓ જોવા મળે છે. તે સિવાય કચ્છના પ્રખ્યાત બાંધણી કામમાં પણ ઘણી સ્ત્રીઓ રોજી રળતી જોવા મળી હતી. જ્યારે (અંજાર, ભચાઉ, રાપર) વાગડ વિસ્તારમાં સ્ત્રીઓ ઘરકામ કરતી ઓછી જોવા મળે છે. પરંતુ કાલા કપાસ ફોલવા, જીનની અંદર અન્ય મજૂરી કરવી, કડીયા કામમાં મજૂરી અને મીઠાના અગરોમાં કામ કરતી જોવા મળે છે.

ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં જોઇએ તો ત્યાં મુખ્યત્વે કૃષિ પર આધારરિત તેમનું જીવન જોવા મળે છે. ભાગે જમીન લઇને વાવવી, ખેતરમાં છૂટક મજુરીએ પુરુષોનો મુખ્ય વ્યવસાય જોવા મળે છે. સ્ત્રીઓ પણ આમાં મદદરૂપ થતી જોવા મળે છે. અમુક લોકો ગાય, ભેંસ પણ રાખે છે. તેની દેખરેખ પણ સ્ત્રીઓજ કરતી હોય છે. પરંતુ એકાદ ગાય કે ભેંસથી વધારે રાખવાનું કોઇનું ગજુ નથી. જે બહુ થોડાં લોકો પાસે જમીન છે, તે પોતે ખેતી પર ગુજરાન ચલાવે છે. ખેતીની મોસમ સિવાય એટલે કે ઉનાળામાં આ લોકો કામ શોધવા અન્યત્ર જાય છે. પરંતુ બહુ દૂર સુધી સ્થળાંતર કરીને મજુરી કરવા જતાં જોવા નથી મળતાં આજુબાજુના ૪૦ થી ૫૦ કિ.મીમાં મજુરી મેળવીને પોતાનું જીવન ગુજરાન કરે છે. પરંતુ ખેતી પર વધતા જતા બોજને કારણે હવે નવી પેઢી શહેરો તરફ વળતી જોવા મળે છે. શહેરોમાં જઇને મજુરી કરીને રહેવાનું આજની યુવાપેઢી વધારે પસંદ કરતી દેખાય છે.

નાના બાળકો પણ પોતાના માં-બાપ કુટુંબના ભરણ પોષણમાં ન પહોંચી રહેતા હોવાથી ચાની લારી પર દુકાનોમાં કે હોટલોમાં હોટલબોય તરીકે કામ કરતા જોવા મળ્યાં છે. છોકરીઓ ઘરકામ અને બાંધણી બાંધવાના કામમાં નાની ઉંમરથી જોડાય જતી જોવા મળે છે. પરંતુ છોકરાઓ આખો દિવસ આ કામ નથી કરતાં જોવા મળ્યા. નિશાળમાં ભણતાં - ભણતા કામ કરવુ પડતું હોઇ તેવું જોવા મળે છે. સીદીઓમાં બાળ મજૂરીની પ્રમાણ વિશેષ જોવા મળે છે.

ખર્ચની બાબતમાં મુખ્યત્વે જીવન નિર્વાહનો ખર્ચ વધારે જોવા મળે છે. એ સિવાય ધાર્મિક ઉજવણીમાં, તહેવારોમાં,

લગ્ન- મૃત્યુ, જન્મ જેવા પ્રસંગોએ ખર્ચાઓ થતા હોય છે. જે થોડો નોકરીયાત વર્ગ છે. તે સિવાય કોઈ ખાસ બચત નથી કરી શકતા, પરંતુ દેવુ કરતા જોવા મળે છે. દારૂ કે અન્ય વ્યસનોમાં પણ પૈસા વેડફતા જોવા મળતા નથી. સરકારશ્રી તરફથી લોન વિશેની માહિતી સમાજ કલ્યાણ અધિકારીશ્રી (બક્ષીપંચ) ભૂજ પાસેથી મેળવતા જાણવા મળ્યુ કે બહુજ ઓછા લોકોએ લાભ લીધો છે. મોટા ભાગના લોકોને શ્રે તેમના માટેની યોજનાઓની જાણકારી નથી. ૧૯૯૫-૯૬ના કોટામાં સીદી હાજી અબ્દુલા રહે.મુંદ્રા એ કાપડની ફેરી માટે બેન્ક ઓફ બરોડા- માંથી લોન લેવા માટે અરજી કરી છે. બાકી કોઈજ લોનકેસ બન્યો નથી. આમ સરકારશ્રીની યોજનાઓનો પણ લાભ લીધેલો કોઈ કિસ્સો ધ્યાનમાં નથી આવ્યો.

આ રીતે કચ્છના સીદીઓનું સમગ્ર આર્થિક ચિત્ર જોઈએ તો મોટાભાગની સીદી વસ્તી ગરીબી રેખા નીચે જીવન વ્યુતિત કરે છે. જીવન જીવવા માટે તેમને ઘણોજ સંઘર્ષ કરવો પડે છે.

શિક્ષણ :

કચ્છના સીદીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણુંજ ઓછુ છે. જે નાના છોકરાઓ છે તે ભણવા જાય છે. ભૂજ જિલ્લા શિક્ષણ સમિતિ ધ્વારા સંચાલીત શાળા નં.૪ ભૂજ શહેર- ઘોડાચોકના આચાર્યશ્રી અબ્દુલ કરીમ ચાકીને મળતા તેમણે જણાવ્યુ કે સીદીઓમાં છોકરીઓમાં ૧ થી ૭ માં ૭૦ ટકા જેટલો અપવ્યયનું પ્રમાણ છે. જ્યારે છોકરીઓમાં ૫૦ ટકા છે તેનું કારણ તેમના મતે આર્થિક નબળી સ્થિતિ જણાવી. જ્યારે ગામડાઓમાં છોકરીઓ મોટાભાગે ભણતી નથી. છોકરાઓ ભણવા જતા દેખાયા છે. ભૂજના ૧૦૦ ઘરની અંદર ૪ જેટલા યુવાનો ઉચ્ચશિક્ષણ લેતા જોવા મળે છે. આમ શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું દેખાય છે. પરંતુ હવેની નવી પેઢી પોતાના બાળકોને ભણાવવા કટીબધ્ધ થતી જોવા મળે છે.

સામાજિક સંગઠન :

સીદીઓમાં પિતૃવંશીય, પિતૃસત્તાક, કુટુંબ વ્યવસ્થા જોવા મળે છે. પિતાની ઘરની જવાબદારી અને ફરજો સૌથી અગત્યતા ધરાવતી જોવા મળે છે. તે વડીલ તરીકે વર્ચસ્વ ધરાવે છે. ઘરના દરેક સભ્યો તેમની આજ્ઞાનુંયા પાળે છે. માતા ઘરમાં લગ્ન, જન્મ જેવા પ્રસંગોએ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. ઘરમાં પિતા પછી મોટો પુત્ર જવાબદારી અદા કરે છે.

સીદીઓ મોટાભાગે સીદીમાં જ લગ્ન કરે છે. પરંતુ અન્ય મુસ્લીમ કોમ આરબ, પઠાણ, મુગલો જોડે પણ વ્યવહાર થયેલા જોવા મળે છે. મોટાભાગે સીદીજાતિ અને નજીકના ઓળખીતા કુટુંબોમાંજ લગ્ન સંબંધો બાંધતા જોવા મળે છે. લગનબાદ સ્ત્રીની નુખ (ગોત્ર) બદલાઇ જાય છે. પતિની નુખ (ગોત્ર) તેને પછીથી લાગે છે. કચ્છના સીદીઓમાં નીચે મુજબની નુખો (ગોત્રો) જોવા મળે છે.

મકવા	બાના	લોમ્બી	બીલાલી
રૂખડીયા	કથીરી	નાબી(નોબીલ)	મજગુલ
સ્વાલી	શીરમાની	વજ્ગુરા	મુગીન્ડો
મકરાણી	મીયાસા	હબસી	મકવાણા
મીંયાણા	માંકડા	બાદશાહ	જમાદાર

આવા પ્રકારની નુખો (ગોત્રો) કચ્છના સીદીઓમાં જોવા મળે છે. વિસ્તાર મુજબ ઉચ્ચારમાં થોડા ફેરફાર કચ્છમાં પણ જોવા મળે છે.

અમુક જગ્યાએ પૂછતા તેમને નુખ (ગોત્ર)ની ખબર ન હતી. આ પરથી લાગે છે કે ગોત્રનું વધારે મહત્વ કચ્છી સીદીઓમાં નથી. સર્ટીફીકેટસમાં પણ સીદી તરીકે જ જ્ઞાતિ- પેટાજ્ઞાતિમાં દર્શાવાય છે. આમ આ ગોત્ર (નુખ)નું ખાસ મહત્વ નથી તેવું લાગ્યું.

આ નુખ (ગોત્ર)માં અને બહાર પણ તેમના લગ્ન સંબંધો જોડાઇ શકતા હોય છે.

લગ્નબાદ સ્ત્રી જે કુટુંબમાં જાય ત્યાં સસરા, સાસુ, જેઠ, અને અન્ય વડીલોને માનથી બોલાવે છે. અને જેઠ, સસરા અને અન્ય પુરુષ વડીલોની લાજ કાઢે છે. ભાભી - દીયર, નણંદ-ભાભી, સાળી-બનેવી વચ્ચે મશ્કરીના સંબંધો જોવા મળે છે. અન્ય જાતિઓ સાથે સામાજિક - આર્થિક પ્રસંગોએ સંબંધ રાખે છે.

સામાજિક રીત રિવાજો :

રજસ્વલા સ્ત્રીને હાથ ચોખ્ખો નથી, 'ધર્મમાં આવી છે; અને 'નાહને આને' કહે છે. સામાન્ય રીતે રજસ્વલા સ્ત્રી રસોઇ બનાવવી, પાણી ભરવું, દરગાહ જેવી પવિત્ર જગ્યાએ જવું કે અનાજ સાફ કરવું, જેવા કામોથી દૂર રહે છે. ચોથા કે પાંચમાં દિવસે માથુ ધોયા બાદ તે દરેક વસ્તુને સ્પર્શ કરી શકે છે. અને ત્યારબાદ તે ઘરના તમામ કામો કરી શકે છે.

ખોળો ભરવો :

ગર્ભવતી બન્યા પછી સ્ત્રી પોતાના સાસુ કે પતિને જાણ કરે છે. પ્રથમ સુવાવડ વખતે સગર્ભાવસ્થાના સાતમાં મહીને ઇતવાર (રવીવાર) કે મંગળવારે ખોળો ભરવાની વિધિ રાખવામાં આવે છે. જેમાં સ્ત્રીના પિયર પક્ષથી માતા-પિતા, ભાઇ-ભાઇ આવે છે. વિધિમાં છોકરીને ખોળામાં નાળીયેર અને સાકરનો પડો આપવામાં આવે છે. પાટલા પર છોકરીને બેસાડીને કંકુ ચોખાનો ચાંદલો કરવામાં આવે છે. સસરા પ્રક્ષવાળા તે દિવસે નજીકના સગાવ્હાલાને પણ આમંત્રણ આપે છે. તે દિવસે સાસરા પક્ષવાળા બધાને મિષ્ઠાન જમાડે છે. પછીથી છોકરીને પિયર સુવાવડ માટે લઇ જવાય છે.

જન્મ અને (છઠી) નામકરણ :

અનિવાર્ય સંજોગો સિવાય પ્રથમ સુવાવડ સ્ત્રીના પિયરમાંજ થાય છે. સામાન્ય રીતે જન્મની વિધિ ઘરે કરાવવામાં આવે છે. જરૂર પડે શહેરમાં દવાખાનામાં પણ

સુવાવડ માટે સ્ત્રીને લઇ જવાય છે. ગામડાઓમાં મોટાભાગે ઘરેજ સુવાવડ થતી હોય છે. બાળકના જન્મ પછી ૧૧ દિવસ સ્ત્રીને પવિત્ર વસ્તુઓને સ્પર્શનો નિષેધ હોય છે. છઠ્ઠે દિવસે છઠ્ઠીની વિધિ હોય છે. ત્યારે ફોઇ બાળકનું નામકરણ કરે છે. નામો મોટાભાગે મુસ્લીમો જેવાજ દા.ત. મુસ્તાક, સલીમહમદ જેવાજ પરંપરાગત જોવા મળે છે.

ઝંડા ઉતારવા (મુંડન) :

બાળક એકથી ત્રણ વર્ષનું થાય ત્યારે પોતાના વતનમાં આવેલી ' બાબાગોર 'ની દરગાહ પર બાળકને લઇ જવાય છે. ત્યાં મુંડનની વિધિ કરવામાં આવે છે. ત્યારે સારી સ્થિતિવાળા હોય તો બધાજ સગાસંબંધીઓને પણ બોલાવાય છે. સારી સ્થિતિ ન હોય તો ઘરના વ્યક્તિઓજ ત્યાં જાય છે. ત્યાં જમણવાર રખાય છે. મોટાભાગે બે-ત્રણ જણ ભેગા થઇને આ વિધિ કરતા હોય છે. જેથી વિધિનો અને જમણવારનો ખર્ચ ઓછો લાગે આવે. આ વખતે મિષ્ઠાન અને માંસ રાંધવામાં આવતુ હોય છે.

સુન્નત શાદી : (circum cised)

સીદીઓમાં સુન્નત ફરજીયાત છે. છ માસથી ૨ વર્ષનું બાળક થાય ત્યાં સુધીમાં સુન્નતની વિધિ કરી દેવાય છે. સમાજના હજામ પાસે કે હવે ડૉકટર પાસે આ વિધિ કરાવવામાં આવે છે. ત્યારે બધા સગા-સંબંધીઓ ભેગા થાય છે. સુન્નત શાદીના પ્રસંગે ગામના લોકોને પણ બોલાવવામાં આવે છે. તેમને ચા-બીડી આપવામાં આવે છે.

સગાઇ લગ્ન (શાદી) :

સીદીઓમાં લગ્નની વાત છોકરા પક્ષથીજ વાત થાય છે. મોટાભાગે માં-બાપની પસંદગીથીજ લગ્ન થતા જોવા મળે છે. બાળલગ્નો સીદીઓમાં જોવા મળતા નથી. છોકરીઓને ૧૬ થી ૨૧ અને છોકરાઓની ૨૦ થી ૨૫ની વય લગ્ન સમયની હોય છે. તેવુ ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જાણવા મળ્યુ છે.

પહેલાં છોકરા પક્ષેથી પાંચથી સાત વડીલો જઇને રૂપિયો આપી કાચી સગાઇ નક્કી કરે છે. ત્યારબાદ પાક્કી સગાઇમાં છોકરીને ત્યાં છોકરા પક્ષના વડીલો અને સંબંધીઓ જાય છે. ત્યારે છોકરીને પાટલે બેસાડી તેને અઢી હાથ કપડું, પાંચ સાકરના પડા, ગોળ, નાળીયેર બધુ આપે છે. ત્યારે પાક્કી સગાઇ થાય છે. જે મોટા ભાગે તૂટી શકતી નથી.

લગ્ન વખતે છોકરાવાળા જાન લઇને જાય છે. વાગડ વિસ્તારમાં (રાપર, ભચાઉ, અંજાર,) સાત દિવસ લગ્ન લેવાય છે. તેમાં પીઠી ચોળવી, ગણેશ પૂજન જેવી વિધિ પણ થાય છે. કચ્છના અન્ય વિસ્તારોમાં વિધિ આટલી લાંબી નથી હોતી, બધેજ મુસ્લીમ રીત-રિવાજ મુજબજ નિકાહ થાય છે. કચ્છમાં સીદી જમાતના નિયમ મુજબ ૧। (સવા) તોલાં ચાંદીના મહેરથી નિકાહ થાય છે. છોકરી નિકાહ કબુલ કરે પછી બધાને મીઠુ મોઢુ કરાવાય છે. જાન એક ટંક છોકરીવાળાને ત્યાં જમે છે. તેમાં મિષ્ટાન અને માંસ મોટાભાગે રંધાય છે. આ સમયે આજુબાજુ રહેતા હિંદુ-મુસ્લીમો આ લગ્નમાં જોડાતા હોય છે.

સીદીઓના લગ્ન સંબંધો સમગ્ર ગુજરાતમાં બધેજ છે. મોટાભાગે ઓળખીતા સીદી કુટુંબમાંજ સંબંધ કરાય છે. પરંતુ મુસ્લીમ પઠાણ, અરબ, અને મુગલો સાથે પણ ગણ્યા ગાંઠયાં વ્યવહારો થયેલા છે.

વાહન વ્યવહારની સગવડ વધ્યા પછી કચ્છ બહારના સીદીઓ કે જેઓ જુનાગઢ, જામનગર, ભાવનગર કે અન્ય ગુજરાતમાં વસે છે. તેમની સાથે વ્યવહાર વધ્યો છે તેવુ ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જાણવા મળ્યું.

<u>મૃત્યુ</u> :

મૃત્યુ વખતે મૃત વ્યક્તિ પાસે કુરાનની આયાતો બોલાવવામાં આવે છે. મૃતદેહને સુગંધી દ્રવ્યોથી નવરાવી જનાનામાં સુવડાવી જનાનામાં કબ્રસ્તાન લઇ જવાય છે. જેમાં બધાજ સગા-સંબંધીઓ જોડાય છે. કબ્રસ્તાનમાં મૃતદેહને દફનાવાય છે. મૃત્યુબાદ ત્રીજા દિવસે જાલસ કરાય છે. તેમાં ખેરાત કરાય છે, કુરાનનું પઠન થાય છે. ત્યારબાદ ૧૦મું અને ૪૦મું કરાય છે. તે દિવસે બધા સગા-સંબંધીઓ આવે છે. મૃતકના સ્નેહીઓને મળી દીલાસો

આપે છે. આ વિધિઓ અન્ય મુસ્લીમોની માફક જ ઉજવાય છે. કબ્રસ્તાન મુસ્લીમો અને સીદીઓનું એક જ હોય છે.

ધાર્મિક જીવન :

કચ્છમાં રહેતા તમામ સીદીઓ સુન્ની મુસ્લીમો છે. તેઓ ઈસ્લામને અનુસરે છે. અને હઝરત બાબાગોર ' જેમની મુખ્ય દરગાહ રતનપુર (તા.ઝઘડીયા જિ.ભરૂચ)માં આવેલી છે તેના આ સીદીઓ અનુયાયી છે. જ્યાં જ્યાં સીદીઓ વસેલા છે. ત્યાં ત્યાં તેઓએ દરેક જગ્યાએ ' બાબાગોર 'ની દરગાહ બનાવી છે અને તેને માને છે.

ઈસ્લામના દરેક તહેવાર મહોરમ, ઈદેમિલાદ, રમજાનઈદ, બકરીઈદ તેઓ ઉજવે છે. ઉપરાંત હજ, નમાજ, રોજા, જકાત, ખેરાત, કલમા, જેહાદ જેવા ઈસ્લામના આધારસ્તંભો પર પણ આતુર શ્રધ્ધા ધરાવતા જોવા મળે છે.

હિંદુઓ સાથેની ઘનિષ્ટતાને કારણે શુભ પ્રસંગે ગણેશ પુજન, શીતળા સાતમ જેવી તીથીઓ પણ ઉજવે છે. તેવું ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જાણવા મળ્યુ.

ધમાલ :

આ નૃત્ય એ સીદી સંસ્કૃતિનું આગવું પાસુ રજુ કરે છે. ધમાલ નૃત્યને પવિત્ર ગણવામાં આવે છે. પીરને યાદ કરીને આ નૃત્ય ગોઠવવામાં આવતુ હોય છે. તેમાં સ્ત્રી-પુરુષો બધાજ ભાગ લે છે. આ નૃત્યમાં તેઓ જુદા જુદા વાજીંત્રો વાપરે છે. તેને તેઓ પવિત્ર ગણે છે. નૃત્યમાં (૧) મુસીદો (મોટો ઢોલ) (૨) મુગરમાનો (સેલાની) (૩) નોબત (૪) ઢોલકીઓ (૫) નફીર (શંખ) માઈમિશ્રા વગેરે જેમાંથી મોટાભાગના બાબાગોરની જગ્યાએ રાખવામાં આવે છે. મોરના પીંછામાંથી બનાવેલ પીંછી વગેરે જેવા વાજીંત્રો વાપરે છે.

આ ધમાલ અંજારમાં દર ગુરુવારે બાબાગોરની દરગાહ પર ઉર્સ યોજાય છે. તેમાં ધમાલ નૃત્ય ગોઠવાય છે. કચ્છમાં ' બાબાગોર 'ની મુખ્ય દરગાહ રાપર અને બચાઉ

વચ્ચે શિકારપુરમાં આવેલી છે. ત્યાં દર કાર્તીકી પુનમે ઉત્સવ યોજાય છે. તેમાં ભાવનગર, જામનગર, જુનાગઢ અને અન્ય જગ્યાએથી પણ સીદીઓ આવે છે. ત્યારે આ ધમાલ નૃત્ય ગોઠવાય છે. આ નૃત્ય તેમના મૂળ પૂર્વજો આફ્રિકનોની યાદ એક યા બીજી રીતે અપાવી જાય છે.

ધમાલ નૃત્ય પોતાના પીર બાબાગોરના માનમાં ભજવે છે. અને ધમાલ નૃત્ય વખતે ગીત ગાવામાં આવે છે. જેમાં બાવાગોરની જીકર કરવામાં આવે છે. જેમાંની કેટલીક પંક્તિઓ નીચે જણાવેલ છે.

' મામાઇને તેડાવો માડી હો, નગારચી ખેલના આવે રે મા
દરિયાઇ જાગ્યા રે મા , માડીજીમા ઝા સલવારો પગુમાં
ઝાંઝરીયા રે મા, હાથમાં બંગડીયારો ભૂતે ઘેર્યાં રે મા
ખેલના આવે રે મા, દરિયાઇ જગ્યા રે મા, દરિયામાં રહેવાસીમા,
ભૂતે ઘેર્યાં રે માં, માડી તારા કામ પડયાં હે મા '

Call mother mamai, Nagarchipir comes playing,
The spirits of the sea have awakened,
Mother (Goddess) with anklets,
On feet and bangles on arms, Protect us,
We are surrounded by evil spirit,
Spirit of the sea have awakened,
'O' Mother, we are in need of your help,
As they have surrounded us.

નીચેની કેટલીક પંક્તિઓ ધમાલ નૃત્ય સમયે વારંવાર જુદા જુદા પીરના નામો લઇને ગાવામાં આવે છે.

' ધમામા પર સલામા ઓ ધમામા પર સલામા
ઘોરી બાદશાહ યાહો યાહો યાલે
ધમામા પર સલામા

Salutations with the beating of Drums,
'O' Badsha Ghori,
Accept our salutations.

નીચેની પંક્તિઓ ધમાલ નૃત્ય પૂરું થાય છે ત્યારે ગાય છે. અને પછી બધા વિખેરાઇ જાય છે.

' ના મિલે, ના મિલે, સીદીડા બચ્ચા શેર બરાબર
લાઇ લાહા ઇલ્લલાહ, કલંદર સારો મેલો
એ હિલ્લો હિલ્લો હિલ્લો, કલંદર સારો મેલો '

He is not easily met, a siddi child is like lion.
La Ilaha Illillah 10 Sage, A nice fair
(the assembly on urs)

Hillo, Hillo, Hillo, etc.

ધમાલ નૃત્ય સમયે સંગીતના વાજીંત્રો પોતાની જાતિના આગવી બનાવટના હોય છે. જે જાતની પંક્તિઓ હોય છે એ ગુજરાતી ભાષાની કે સૌરાષ્ટ્રના પ્રદેશમાં બોલાય છે. તેવી હોય છે. (જુઓ સંગીતના વાજીંત્રોના ચિત્રો)

ધર્મ દર્શન :

ભારતના સીદીઓમાં ત્રણ ધર્મોને માનનારા જોવા મળે છે. કેટલાંક હિન્દુ અને ખ્રિસ્તીધર્મ પણ પાળે છે. પરંતુ મોટા ભાગના સીદીઓ ઈસ્લામધર્મને માનનારા છે. મહારાષ્ટ્ર અને મૈસુરમાં કેટલાંક હિન્દુ અને ખ્રિસ્તીધર્મ પાળનારા સીદીઓ જોવા મળે છે. ગુજરાતમાં મોટાભાગના સીદીઓ ઈસ્લામધર્મ પાળે છે. કચ્છ જિલ્લાના સીદીઓ પણ ઈસ્લામધર્મ પાળે છે. સીદીઓ સુન્ની મુસ્લીમ છે. તેઓ ઓલિયા અને પીરમાં માને છે. તેઓ મુખ્યત્વે ' બાબાગોર 'ને પીર તરીકે માને છે. મુશ્કેલીના સમયે તેની માનતા લે છે. મોટેભાગે જ્યાં જ્યાં સીદીઓનો વસવાટ હોય છે ત્યાં બાવાગોરની દરગાહ જોવા મળે છે. માંડવીમાં, ભૂજ અને કચ્છમાં બાબાગોરની દરગાહ છે. મુસ્લીમો જે તહેવારો ઉજવે છે તે બધા તહેવારો સીદીઓ પણ ઉજવે છે. તેઓ નમાઝ પઢવા માટે મસ્જીદમાં પણ જાય છે. પરંતુ નમાઝ પઢવા ઘણા ઓછા લોકો જાય છે. હજ પઢવા માટે જાય છે. આમ ઈસ્લામધર્મની ઉંડીછાપ તેમનામાં છે.

સામાજિક અંકુશનું માળખું :

સીદીઓ મૂળ આફ્રિકામાંથી સ્થળાંતર કરી અહીં આવી વસ્યાં છે. અને જુદી જુદી સંસ્કૃતિના લોકોના સાથે સંબંધ રાખતાં થયાં છે. તેઓ જુદા જુદા સમુદાયોની સાથે ઘણી પેઢીઓથી રહેલા હોવાથી કારણે તેમાં જુદી જુદી સંસ્કૃતિની છાપ જોવા મળે છે. સાધારણ તેમનામાં વિશિષ્ટ રીતે પરંપરાગત વસ્તુઓ ભાગ્યેજ જોવા મળે છે.

કચ્છના સીદીઓના ગામમાં એક પરંપરાગત પંચ હોય છે. જેને ' જમાઅત '(Jamat) કહેવામાં આવે છે. કચ્છમાં આવેલ બધાં સીદી ગામોની એક મોટી સીદીજમાઅત (sidi Jamat) રચવામાં આવેલી છે. આ જમાઅતનો વડો એ પટેલ હોય છે. જે દરેક મીટીંગમાં પ્રમુખ સ્થાને બેસે છે. જમાઅત પટેલને એવી રીતે નિમણૂંક કરવામાં આવે છે કે તે સમાજની સારી રીતે સેવા કરી શકે, પ્રમાણિક અને નેક અને કાર્યદક્ષ હોય. સીદી જમાઅતએ સીદી લોકોના ગામજનોની રોજબરોજની સમસ્યાઓ ઉકેલવા માટે ઘણી સારી સંસ્થા છે. જમાઅત એ સામાજિક-ધાર્મિક સંસ્થા છે. જમાઅત એક કોટવાલને પણ રાખે છે જે મીટીંગ અંગે લોકોને સમાચાર પહોંચાડે છે. જમાઅતના પટેલની કોઇ સમય મર્યાદા હોતી નથી. જ્યાં સુધી સમાજ લોકો ઇચ્છે ત્યાં સુધી તે ચાલુ રહી શકે છે.

જમાઅત સામાન્ય રીતે સમાજના કલ્યાણ માટે કામ કરતી હોય છે. જમાઅત દરેક પ્રકારનાં ઝઘડાનું સમાધાન કરાવે છે. ચોરી, તેમજ મારઝુડના કેસો પણ જમાઅત તપાસે છે. અને શિક્ષા કરે છે. જમાઅત જે કંઇ નિર્ણય આપે છે તે સ્વીકારે છે.

જમાઅતના સભ્યો સિવાય કોમમાં કેટલીક એવી વ્યક્તિ જેમકે દરગાહના મુઝાવરા કોમના લોકો પર સારી એવી પકડ જોવા મળે છે. બાબાગોરની દરગાહના મુઝાવરનું સ્થાન પણ સમાજમાં ઘણું ઉંચું હોય છે. સમાજના લોકો તેમને માનથી જોતાં હોય છે.

સમસ્યાઓ :

સીદીઓ ગરીબીની સંસ્કૃતિમાં જીવન વિતાવે છે. આવી સંસ્કૃતિમાં પોતાના મૂળ પરંપરાગત ધંધાઓનાં વારંવાર પરિવર્તનો થતાં રહે છે. જેને લીધે ગરીબી ઘટવાને બદલે વધતી જાય છે. તેમજ બીજા સમાજનો શોષણનો ભોગ બનતા જાય છે. અને અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓ તેઓને ઘેરી વળે છે. આવા સમાજોની સમસ્યાઓ વિકટ અને વિશેષ ઉભી થતી જાય છે. અને ધીરે ધીરે આવી સમસ્યાઓ સામે પોતાનો સમાજ અને અન્ય સમાજો એક નવું તત્વજ્ઞાન ઉભું કરી દે છે કે આ રીતે જ જીવતર્ય સીદીઓને તો આવાજ ઘરો હોય બાદશાહો આળસુ છે તેમને શિક્ષણની શું જરૂર વગેરે પ્રકારનાં દર્શનો આપ મેળે ઉભા થતાં જાય છે.

કચ્છમાં વસતાં મોટા ભાગના સીદીઓ કચ્છમાં શહેરી વિસ્તારમાં વસે છે ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં તેમના ઘરો કાચી માટીના બનાવેલ હોય છે. જે ચોમાસામાં સતત વરસાદમાં પડી જાય છે. તેમના મોટા ભાગના મકાનો એક ખંડના જોવા મળે છે. ગ્રામ્ય વિસ્તાર કરતાં શહેરી વિસ્તારમાં વસતાં સીદીઓની ઘરની સમસ્યા ઘણી વિકટ છે. કારણ કે શહેરોમાં વસતાં સીદીઓ મોટેભાગે ભાડાના મકાનોમાં રહે છે. ભાડાના ઘરો સગવડ વિનાના હોય છે. અને વધુ ભાડું આપવું પડતું હોય છે. આમ તેમની ઘરોની સમસ્યા ઘણીજ ગંભીર છે.

ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં વસતાં સીદીઓ થોડી ઘણી જમીન ધરાવે છે. પરંતુ પૂરતા સાધનોને અભાવે જમીનની ઉત્પાદકતા ઘણી ઓછી આવે છે. તેમની જમીનમાં પીયતની સગવડ પણ નથી, જેથી સારું ઉત્પન્ન લઈ શકતા નથી. ગ્રામ્ય અને શહેરોમાં વસતાં સીદીઓ મોટેભાગે મજૂરી કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. પરંતુ મજૂરી તેમની કાયમી મળી રહેતી નથી. શહેરોમાં વસતાં સીદીઓ આજુબાજુના કારખાનાઓમાં મજૂરી જાય છે. સ્ત્રીઓ લોકોને ત્યાં ઘરકામ કરે છે. પરંતુ તેમને પણ પૂરતી મજૂરી મળી રહેતી નથી. આમ મોટાભાગના સીદીઓ ગરીબી રેખાથી નીચે જીવન વ્યતિત કરતાં જોવા મળે છે.

તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું છે. ' ભણે તોય ખાય અને ન ભણે તોય ખાય ' એવી માન્યતા સીદીઓમાં પ્રચલિત છે. તેઓ કહે છે કે શિક્ષણ આપીને શું કામ છે. શિક્ષણ લેવા જાય તો ખાય શું ? ઘેર હોય તો કામમાં મદદ કરે તેમજ મજૂરી કરવા જાય તો કમાણી કરે અને ઘરમાં આર્થિક રીતે મદદ કરે. જેને પરિણામે સીદીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણુંજ ઓછું છે. વાલીઓ પણ અશિક્ષિત હોવાને કારણે શિક્ષણનું મૂલ્ય સમજતા નથી. છોકરીઓને પણ બે ત્રણ ધોરણ ભણાવી નિશાળમાંથી ઉઠાડી મૂકે છે. શિક્ષણમાં આ પરિસ્થિતિ માત્ર ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાંજ છે તેવું નથી. શહેરી વિસ્તારોમાં પણ સીદીઓ શિક્ષણ પ્રત્યે ઉપેક્ષા સેવે છે.

આમ એકંદરે જોઇએ તો કચ્છ જિલ્લાના ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારોમાં વસતાં સીદી આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે ઘણાં પછાત છે. મોટાભાગના કુટુંબો ગરીબી રેખાની નીચે જીવન વ્યતિત કરે છે.

અનુસૂચિત જનજાતિના દરજ્જા માટેના લક્ષણો :

(૧) કચ્છના સીદીઓ સંપૂર્ણ નીગ્રો પ્રજાતીય તત્વો ધરાવતી જાતિ છે. શારિરીક રીતે તેઓ પ્રથમ નજરેજ બીજાથી જુદા તરી આવે છે. સીદીઓ મોટે ભાગે સૌરાષ્ટ્રમાં વસેલાં છે. સીદીઓનો વસવાટ ભારતમાં ચારસો પાંચસો વર્ષ જૂનો મનાય છે. સામાન્ય તેઓ એબિસિનિયા (ઇથોપિયા) અને પૂર્વ આફ્રિકાના અન્ય દેશોમાંથી પશ્ચિમ કિનારે વેપારીઓ સીદીઓને ગુલામ કે ઘરગથ્થું નોકર-ચાકર તરીકે લાવ્યા હતાં તેઓ મુસ્લીમ ધર્મ પાળે છે. આથી મુસ્લીમધર્મના રીત-રિવાજો પ્રમાણે લગ્ન, મરણની વિધિઓ કરે છે. પરંતુ અમુક બાબતમાં તેઓ મુસલમાનોની અન્ય કોમોથી જુદા પડે છે. સીદીઓ તેમના સમાજની પરંપરા અનુસાર ધર્મ પાળે છે. ગુજરાતમાં વસતાં સીદીઓનું મૂળ વતન ભરૂચ જિલ્લાનું રતનપુર હશે એમ તેઓ માને છે. કારણ કે તેમના કુળ પીર ' બાવાગોરની ' દરગાહ રતનપુર ગામમાં છે. જયાં જયાં સીદીઓનો વસવાટ છે ત્યાં બાવાગોરની દરગાહ જોવા મળે છે. રતનપુરના બાવાગોરની

દરગાહ પવિત્ર માનાય છે. બાવાગોરની દરગાહ ભૂજ, માંડવી, વગેરે સ્થળે પણ જોવા મળે છે. નગરચીબાવાના ઉર્સ (મરણની તીથિ) ના દિવસે સીદીઓ ધમાલ નૃત્ય કરતા હોય છે. તે ઉપરાંત ખાસ કરીને દર ગુરુવારે ધમાલ કરવામાં આવે છે. આ ધમાલ નૃત્યને પવિત્ર માનવામાં આવે છે. આ ધમાલનૃત્ય તેમની સંસ્કૃતિનું આગવું પાસું રજૂ કરે છે. જે તેમના પૂર્વજો આફ્રિકાનોની યાદ એક યા બીજા રીતે અપાવી જાય છે. આ ઉપરથી લાગે છે કે સીદીઓ મુસ્લીમધર્મ પાળતા હોવા છતાં પોતાના સીદી સમાજના પીર-ઓલીયાને વધુ માને છે. આ રીતે તેમની સંસ્કૃતિ જુદી તરી આવે છે.

સીદીઓએ વંશપરંપરાથી આગવી અને ભાગીતળ નૃત્ય (Folk-Dance) રફાઇ ગોમા (ધમાલ)ની કળા જાળવી રાખી છે. જેમાં સંગીતમય લયથી ' જકડરી ' બોલે છે. સીદીઓના નૃત્યમાં વિશિષ્ટ વાજીંત્રો હોય છે. તેના તાલ અને લયમાં સંગીતવાદકો ઓતપ્રોત થઇ ભાતીગળ મદગલ નાચ કરે છે. તેમાં પુરુષો જકડરી ગાય છે. અને સ્ત્રીઓ ઝીલે છે. તેમજ વંશપરાંપરાની રફાઇના વાજીંત્રો જાળવીને રાખે છે. સીદીયુવકો રાજ્યકક્ષાની સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લે છે. સીદી મોરાહુસેન મામદ ઙ. રાજ્ય યુવક બોર્ડ દ્વારા આયોજિત સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓમાં સીદી કચ્છી ધમાલ મંડળી કૃતિ રજૂ કરવા બદલ પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવેલ (નકલ સામેલ છે.)

(૨) સીદીઓમાં આદિમ અવસ્થાના લક્ષણો જોવા મળતાં નથી. તેમજ આમ સમાજ સાથે સંપર્કમાં પણ સંકોચ અનુભવતા નથી. ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન જાણવા મળ્યું છે કે અન્ય સમાજ સાથે તેઓ હળીમળી ગયાં છે. તેમના સાથે સારાં સંબંધો રાખે છે. તેમજ તેમની સાથે હિન્દુ તેમજ અન્ય મુસ્લીમ કોમોના સામાજિક પ્રસંગોમાં પણ ભાગ લે છે. પોતાના સામાજિક પ્રસંગોમાં પણ અન્ય સમાજના લોકો નોતરે છે અને તેઓ ખુશીથી આવે છે. તેમનો વસવાટ શહેરી વિસ્તારમાં હોવાને કારણે અન્ય સમુદાય સાથે સંબંધ રાખવામાં સંકોચ અનુભવતા નથી. તેઓ ભૌગોલિક રીતે પણ અલગ તરી આવતાં નથી.

(૩) પછાત પણાની દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો કચ્છના સીદીઓ આર્થિક તેમજ શૈક્ષણિક રીતે ઘણાંજ પછાત છે શહરમાં વસતા મોટા ભાગના લોકો મજૂરી કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. જ્યારે ગ્રામ્ય વિસ્તારના સીદીઓ થોડી ઘણી જમીન ધરાવતાં હોઇ ખેતી કરી ગુજરાન ચલાવે છે. પરંતુ તેમની પાસે જમીન ઘણાં ઓછા પ્રમાણમાં હોઇ મજૂરી પર પણ જીવન વિતાવે છે. તેમનામાં કોઇ વિશેષ ચાતુર્ય (Skill) જોવા મળતી નથી. કેટલાંક ટ્રક ડ્રાઇવર તરીકે અને કેટલાંક રીક્ષા ડ્રાઇવર તરીકે કામ કરે છે. શહેર અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં તેમને સતત બાર માસ કામ મળતું નથી. આમ મોટા ભાગના લોકો ગરીબાઇની રેખાની નીચે જીવન વ્યતિત કરે છે. સર્વીસ સેકટરમાં પણ તેમનામાંથી ઘણા ઓછા લોકો છે કચ્છના સીદીઓ જૂનાગઢ, અમરેલી, અન સુરેન્દ્રનગરના સીદીઓ કરતાં પણ આર્થિક રીતે ઘણાં પછાત છે. જૂનાગઢમાં સીદીઓ પિયતની જમીન ધરાવે છે જેથી તેમને ખેત ઉત્પાદનમાંથી સારી એવી આવક થાય છે. જ્યારે કચ્છ જિલ્લાના ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતાં સીદીઓ પાસે ઘણી ઓછી બિનફળદ્રુપ જમીન છે. જેમાંથી તેઓ સારી આવક મેળવી શકતાં નથી. આમ સમગ્ર રીતે જોઇએ તો કચ્છના સીદીઓ પાસે રોજગારીની તકો જૂનાગઢ, જામનગર અને રાજકોટ જિલ્લામાં વસતાં સીદીઓ કરતાં ઓછી છે. કચ્છમાં વસતાં મોટા ભાગના સીદીઓ ગરીબી રેખા નીચે જીવન જીવે છે.

(૪) ભૌગોલિક રીતે જોઇએ તો આદિવાસી સમુહની જેમ કચ્છના સીદીઓનો વસવાટ એકજ ભૌગોલિક વિસ્તારમાં જોવા મળતો નથી. કચ્છમાં મોટે ભાગે એમના જુદા ગામો નથી એ ટાઇપનું કારણ એ છે કે કચ્છમાં તેમની વસ્તી મોટી સંખ્યામાં નથી. કચ્છના સીદીઓ ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારમાં હિન્દુ સમાજની અને મુસ્લીમ સમાજની ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞાતિઓ સાથે રહે છે.

૫) ભારતમાં સીદી જાતિનાં લોકોમાં ૯૦ ટકા ઇસ્લામધર્મ પાળે છે. અને જે જે પ્રદેશમાં રહે છે તે તેની પ્રાદેશિક ભાષા બોલે છે. તેઓ બાવાગોરના અનુયાયી હોઇ ગોમ

(રફાઇ) ધમાલની જકરીયો (શાયરીઓ) તળપદી ઉર્દુમાં ગાય છે. ઘરમાં તેઓ અંદર અંદર કચ્છી ગુજરાતી બોલે છે. પોતાની માતૃભાષા તરીકે પણ ગુજરાતી લખાવે છે. નાના બાળકોને ઇસ્લામધર્મ પાળતા હોવાથી અરેબિક (કુરઆને પાઠ) પઢવા માટે પ્રદેસામાં મોકલે છે. તેઓ ઉર્દુ ભાષા પણ જાણે છે. કેટલાંક સીદીઓ જેઓ વહાણવટી તરીકે આવ્યા છે તેઓ કેનિયા તાન્ઝાનિયાની સ્વાલી ભાષામાં થોડા ઘણાં શબ્દો બોલે છે. એકદંરે જોઇએ તેઓ જે તે પ્રદેશની, વિસ્તારની ભાષા બોલતા હોય છે.

તેમની વારસાગત ભાષા (Ancestral language) સ્વાહીલી (Swahili) અથવા આફ્રિકન ભાષા કે સ્થાનિક ભાષા (ડાયલેકટ) છે. તેઓ તેમની મૂળ સંસ્કૃતિ સંપૂર્ણ પણે ગુમાવી દીધી છે. અને જે તે વિસ્તારના વસતાં લોકોની સંસ્કૃતિ અપનાવેલ છે. તેઓ મોટે ભાગે પોતાની માતૃભાષા જાણતા નથી. અને બધો વ્યવહાર સ્થાનિક ભાષા બોલીમાં કરે છે. કચ્છમાં વસતાં મોટાભાગના સીદીઓ સૌરાષ્ટ્રના સીદીઓની જેમ વસ્તી ગણતરી સમયે પોતાની માતૃભાષા ગુજરાતી જણાવેલ છે. કચ્છમાં વસતાં સીદીઓ કચ્છી ભાષા પણ બોલે છે.

(૬) ગુજરાતમાં વા વસતાં સીદીઓ મુસ્લીમ સંસ્કૃતિની અસર નીચે હોવાથી મુસ્લીમધર્મ પાળે છે. જેને લીધે તેમની સમગ્ર સંસ્કૃતિ મુસ્લીમના રીતિરિવાજો અનુસાર ગોઠવાયેલી છે. કોઇક જગ્યાએ હિન્દુકરણની અસરો જોવા મળે છે. છતાં સ્પષ્ટ પણે સમગ્ર રીતરિવાજો મુસ્લીમ સંસ્કૃતિ પ્રમાણે કરે છે. સીદી સમાજ એ ગરીબ સંસ્કૃતિનો સમાજ છે. અને ગરીબ સંસ્કૃતિમાં ગરીબાઇના માળખામાં સમગ્ર જીવન વ્યવહારો ગોઠવાયેલા જોવા મળે છે.

મુસ્લીમ વિધિ અનુસાર લગ્નો કરવામાં આવે છે. કચ્છના સીદી સમાજમાં મોટા ભાગના એક સાથી લગ્ન હોય છે. ઇસ્લામધર્મ અનુસાર ચાર પત્નીઓ રાખવાની છૂટ હોવા છતાં કચ્છમાં વધુ પત્નીઓ રાખેલ કુટુંબ જોવા મળેલ નથી. અમુક સંજોગોમાંજ બીજી પત્ની કરે છે. લગ્ન સાથીની પસંદગીમાં મોટભાગે માતા-પિતાનીજ

પસંદગીથી લગ્ન થતાં હોય છે. બહુ ઓછા સંજોગોમાં પ્રેમ લગ્નો થાય છે. જમાતનું સમાજ પર ખૂબ પ્રભુત્વ હોવાથી જમાઅતની રજા સિવાય બહાર લગ્ન કરવા બહુ મુશ્કેલ છે.

(૭) સીદીઓ મોટેભાગે આજુબાજુ નજીકના વિસ્તારોમાં લગ્ન ગોઠવાય તો વધુ સારું એવું માને છે. નબળી આર્થિક સ્થિતિને કારણે દૂર દૂરના સંબંધો રાખવા મુશ્કેલ પડે છે. જેને કારણે નજીકના સગાઓમાંજ લગ્ન ગોઠવવાનું પસંદ કરે છે. કચ્છના સીદીઓમાં લગ્ન મામા-ફોઇના સંતાનો વચ્ચે થાય છે. નજીકના લોહીમાં સંબંધીઓ સિવાય પણ સગોત્ર લગ્ન થયેલાં જોવા મળે છે. આમ સીદીઓમાં લગ્ન ક્ષેત્ર મર્યાદિત છે જેને કારણે પ્રજાતીય તત્વ વધુ પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.

કચ્છના સીદીઓ સૌરાષ્ટના સીદીઓ સાથે સામાજિક સંબંધો ધરાવે છે. કચ્છના સીદીઓ તલાલા, જામનગર, ભાવનગર વગેરેની છોકરીઓ લાવે છે. અને પોતાની છોકરીઓના વિવાહ લગ્ન સૌરાષ્ટ્રના વિસ્તારમા કરે છે. કચ્છના સીદીઓ ગુંદરણ (તલાલાગીર), જામનગર, ભાવનગર વગેરે જગ્યાએથી છોકરીઓ લાવેલ છે. (જુઓ પુરાવા માટે લગ્નની કંકોતીઓ) સીદીઓ મરણની વિધિ પણ મુસ્લીમધર્મ પ્રમાણેજ કરે છે.

(૮) સીદીઓમાં સામાજિક સંગઠનનું મજબૂત અંગ આજે પણ જાતિ પંચ છે. જાતિપંચને (જમાઅત) તરીકે ઓળખાવામાં આવે છે. આ જમાત દરેક ગામમાં હોય છે. જે દ્વારા પોતાના સમાજની પરંપરાગતો ટકાવી રાખવામાં આવે છે. આ જમાતનું મુખ્ય કામ સીદી સમાજમાં દરેક લોકો સમાજના નીતિ નિયામો મુજબ વ્યવહાર કરે. ખાસ કરીને સામાજિક ક્ષેત્રે સંગઠન ટકાવી રાખવામાં જાતિપંચ મુખ્ય ફાળો આપે છે. જેમાં સગાઇ, છૂટાછેડા, મૃત્યુ, અંદરો અંદર ઝઘડા, સમાજ માન્ય રહેણી કરણી, જાતીય સંબંધી બનાવો વગેરે જમાઅત અનેક પ્રકારના સમાજની પરંપરા મુજબના નિયમોનું પાલન કરાવી એક નિયંત્રણ પરિબળ તરીકેનું કામ કરે છે. કચ્છમાં પણ ભૂજ, મુન્દ્રા, માંડવી વગેરે ગામોમાં

સીદી જમાઅત આવેલી છે. એજ રીતે સૌરાષ્ટ્રના અન્ય વિસ્તારો જેવા કે જામનગર, તલાલા (ગીર), રાજકોટ વગેરે શહેરોમાં પણ જમાઅતની સ્થાપના કરેલી છે. જમાઅતના નીતિ નિયમોનું પાલન દરેક સીદી ભાઇ-બહેનોને કરવાનું હોય છે. જે કોઇ વિરૂધ્ધમાં વર્તે કે નિયમોનું પાલન ન કરે તો તેને શિક્ષા કરવામાં આવે છે. દરેક ગામમાં તેના મુખ્ય વહીવટ કર્તાઓ વડીલ હોય, પરંપરાઓના જાણકાર હોય, બોલવામાં કે વાત રજૂ કરવામાં હોશિયાર હોય, નીતિવાન હોય, થોડીક આર્થિક સ્થિતિ સારી હોય એવી વ્યક્તિઓને જમાઅતમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. જમાઅતનો વહીવટ ચલાવવા માટે કુટુંબદીઠ ફાળો ઉઘરાવવામાં આવે છે. કચ્છના ગામડાઓમાં કુટુંબદીઠ રૂ.૫/- ફાળો લેવામાં આવે છે.

કચ્છ જિલ્લાના સીદી લોકોને અનુસૂચિત જનજાતિનો દરજ્જો આપવા માટે તેમનામાં રહેલાં અનુસૂચિત જનજાતિના લક્ષણો ઉપર તપાસયાં છે. આદિજાતિ વિકાસ વિભાગના ૬ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૬ના પત્રમાં નિર્દેશ કરેલ લક્ષણોના આધારે કચ્છના સીદીઓની અમે સઘન રીતે તપાસ કરી છે. પત્રમાં દર્શાવેલ લક્ષણો પ્રમાણે કચ્છના સીદીઓમાં મોટાભાગના આદિવાસી જાતિના લક્ષણો જોવા મળે છે. જેમ કે તેમની આગવી જુદી તરી આવતી સંસ્કૃતિ છે. તેમાં આદિમ અવસ્થાના લક્ષણો જોવા મળે છે. તેઓ આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે ઘણાં પછાત છે. સૌરાષ્ટ્રના અન્ય વિસ્તારમાં વસતાં ખાસ કરીને તલાલા ગીરના સીદીઓ કરતાં પણ આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે ઘણા પછાત છે. તેમનો વસવાટ શહેરી વિસ્તારમાં વધુ હોવાને લીધે આમ સમાજ સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ ધરાવે છે. તેઓમાં ભૌગોલિક અલગતતા જોવા મળતી નથી. કચ્છમાં અમુક ગામોમાંજ તેમની વસતિ આવેલી છે. તેઓ મુસ્લીમ ધર્મ પાળે છે. તેથી લગ્ન અને મરણની વિધિઓ મુસ્લીમધર્મની જોવા મળે છે. તેમનો પહેરવેશ પણ જુદો છે. અને બોલી પણ જુદી બોલે છે. જો કે મોટેભાગે સ્થાનિક બોલી બોલતાં હોય છે.

કચ્છના સીદીઓમાં એકાદ બે લક્ષણોને બાદ કરતાં આદિવાસી જાતિના પરંપરાગત લક્ષણો જોવા મળે છે. આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે તો તલાલા (ગીર)ના આદિવાસીઓ કરતાં પણ ઘણાં પછાત છે.

ઉપરોકત સમગ્ર હકીકતો જોતાં કચ્છમાં વસતાં સીદી ભાઈ-બહેનોને શૈક્ષણિક અને આર્થિક સ્થિતિ સુધરે તે માટે તેમને અનુસૂચિત જનજાતિની યાદીમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ. તેમને અનુસૂચિત જનજાતિ યાદીમાં મૂકવા માટેની ભલામણ કરવામાં આવે છે. કચ્છના સીદીઓ મોટેભાગે શહેરી વિસ્તારમાં રહેતા હોવાને કારણે આદિમજૂથમાં સમાવેશ ન કરતાં માત્ર અનુસૂચિત જનજાતિની યાદીમાં મૂકવા જોઈએ. હાલમાં કચ્છના સીદીઓનો સામાજિક - શૈક્ષણિક રીતે પછાત જાતિઓની યાદીમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. જો તેમનો અનુસૂચિત જનજાતિમાં સમાવેશ કરવામાં આવશે તો તેમનો સર્વાંગી વિકાસ થશે. આમ કેન્દ્ર દ્વારા કચ્છના આદિવાસીઓને અનુસૂચિત જનજાતિમાં સમાવિષ્ટ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. કારણ કે તેમનામાં મોટાભાગના આદિવાસીઓ માટેના લક્ષણો યથાર્થ જોવા મળે છે.

સંદર્ભ ગ્રંથો :
----

૧. હાજી રહેમતુલ્લાહ અલીભાઈ જમાદાર 'બીલાલી' 'ધમાલ'ના ધુરંધર સીદી, કચ્છમિત્ર અસ્મિતા-૯૬

૨. સેન્સસ ઓફ ઈન્ડીયા ૧૯૬૧ વોલ્યુમ-૫, પાર્ટ ૫-બ નં.૧ એથનોગ્રાફીક સીરીઝ, ગુજરાત 'સીદી' નીગ્રોઈડ ટ્રાઈબ ઓફ ગુજરાત, સુપ્રિટેન્ડન્ટ ઓફ સેન્સસ ઓપરેશન,ગુજરાત.

૩. ઠાકોરભાઈ નાયક, ગૌરીશ પંડયા, ગુજરાતના સીદી (એક અનુસૂચિત જનજાતિનો વિકાસ લક્ષી સામાજિક આર્થિક અભ્યાસ) આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ પ્રકાશન નં.૬૭, ૧૯૮૦

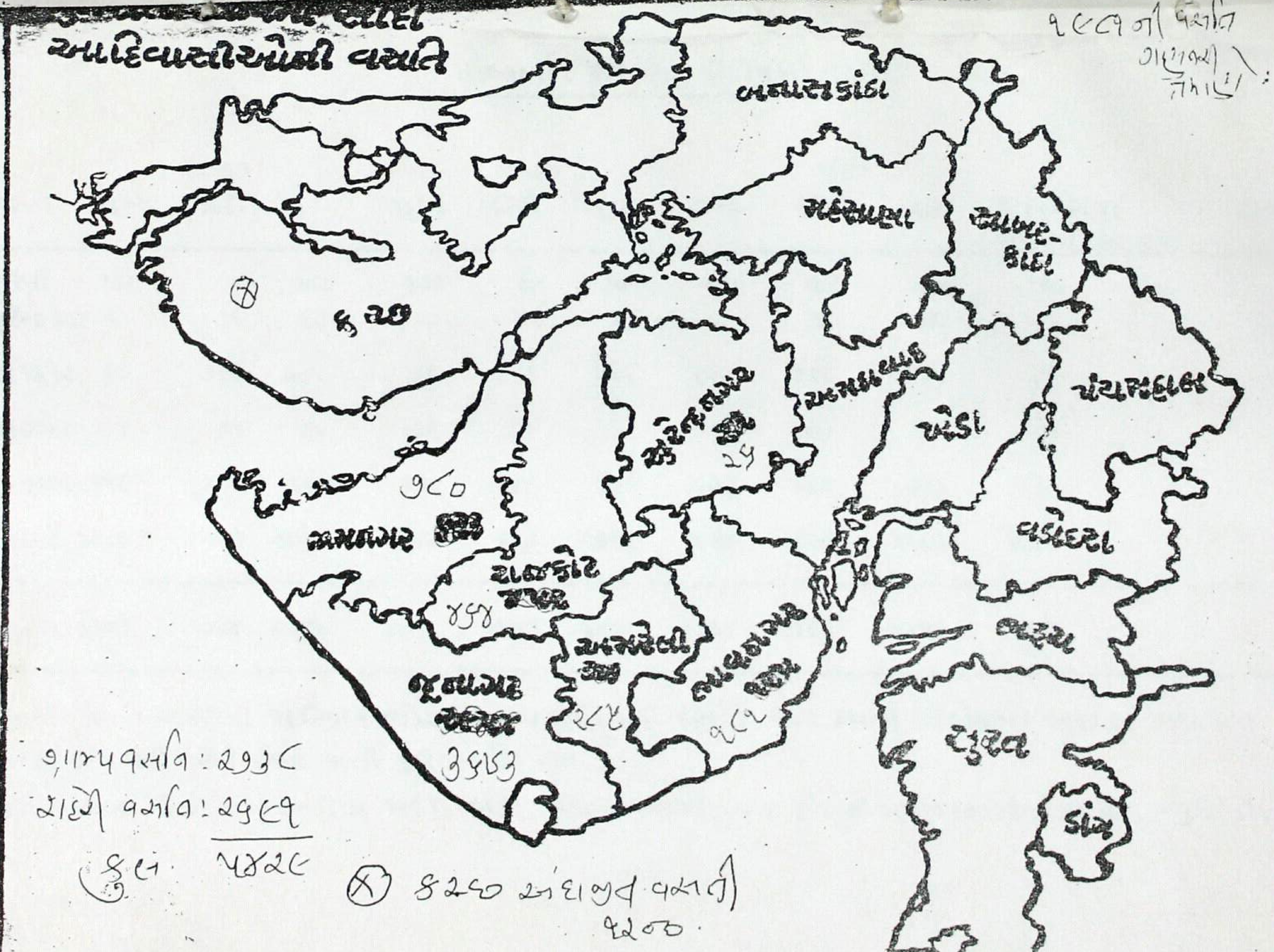

આદિવાસીઓની વસતિ
બનાસકાંઠા
મહેસાણા
સાબરકાંઠા
પંચમહાલ
ખેડા
અમદાવાદ
સુરેન્દ્રનગર
કચ્છ
જામનગર
રાજકોટ
અમરેલી
ભાવનગર
જૂનાગઢ
વડોદરા
ભરૂચ
સુરત
ડાંગ

જિલ્લાવાર ગુજરાતમાં સીદીઓની વસ્તી

જિલ્લો	૧૯૬૧ ગ્રામ્ય	૧૯૬૧ શહેરી	૧૯૬૧ કુલ	૧૯૭૧ ગ્રામ્ય	૧૯૭૧ શહેરી	૧૯૭૧ કુલ	૧૯૮૧ ગ્રામ્ય	૧૯૮૧ શહેરી	૧૯૮૧ કુલ	બે દાયકામાં વસ્તીમાં વધારો	ટકામાં વધારો
અમરેલી	૧૭૮	૯	૧૮૭	૨૭૯	૨૮	૩૦૭	૧૪૧	૧૪૪	૨૮૫	૯૮	
સુરેન્દ્રનગર	૧૧	૧૬	૨૭	૧૦	૧૧	૨૧	૧૨	૧૪	૨૬	૧	
રાજકોટ	૬૦	૩૨૦	૩૮૦	૩૬	૪૧૬	૪૫૨	૨૨૨	૨૪૨	૪૬૪	૮૪	
ભાવનગર	૪	૭૧	૭૫	૩૨	૯૦	૧૨૨	૯૮	૮૩	૧૮૧	૧૦૬	
જામનગર	૧૫૯	૪૧૧	૫૭૦	૧૭૯	૪૪૪	૬૨૩	૩૯૨	૩૮૮	૭૮૦	૨૧૦	
જૂનાગઢ	૧૮૮૯	૫૧૭	૨૪૦૬	૨૨૮૬	૬૬૮	૨૯૫૪	૧૮૭૩	૧૮૨૦	૩૬૯૩	૧૨૮૭	
કુલ	૨૩૦૧	૧૩૪૪	૩૬૪૫	૨૮૨૨	૧૬૫૭	૪૪૭૯	૨૭૩૮	૨૬૯૧	૫૪૨૯	૧૭૮૬	

૧૯૯૧ની વસતિ ગણતરીના જાતિવાર આંકડા ઉપલબ્ધ નથી. તેથી દર્શાવેલ નથી. કચ્છના સીદીઓનો અનુસૂચિત જનજાતિમાં સમાવેશ કરેલ નથી. તેથી તેમની વસ્તી જુદી દર્શાવેલ નથી.

પ્રાપ્તિ સ્થાન: સેન્સસ ઓફ ઇન્ડીયા ૧૯૬૧, ૧૯૭૧, ૧૯૮૧, સ્પેશ્યલ ટેબલ્સ ફોર શીડયુલ કાસ્ટસ્એન્ડ ટ્રાઇબસ્, ન્યુદિલ્હી.

MUSICAL INSTRUMENTS

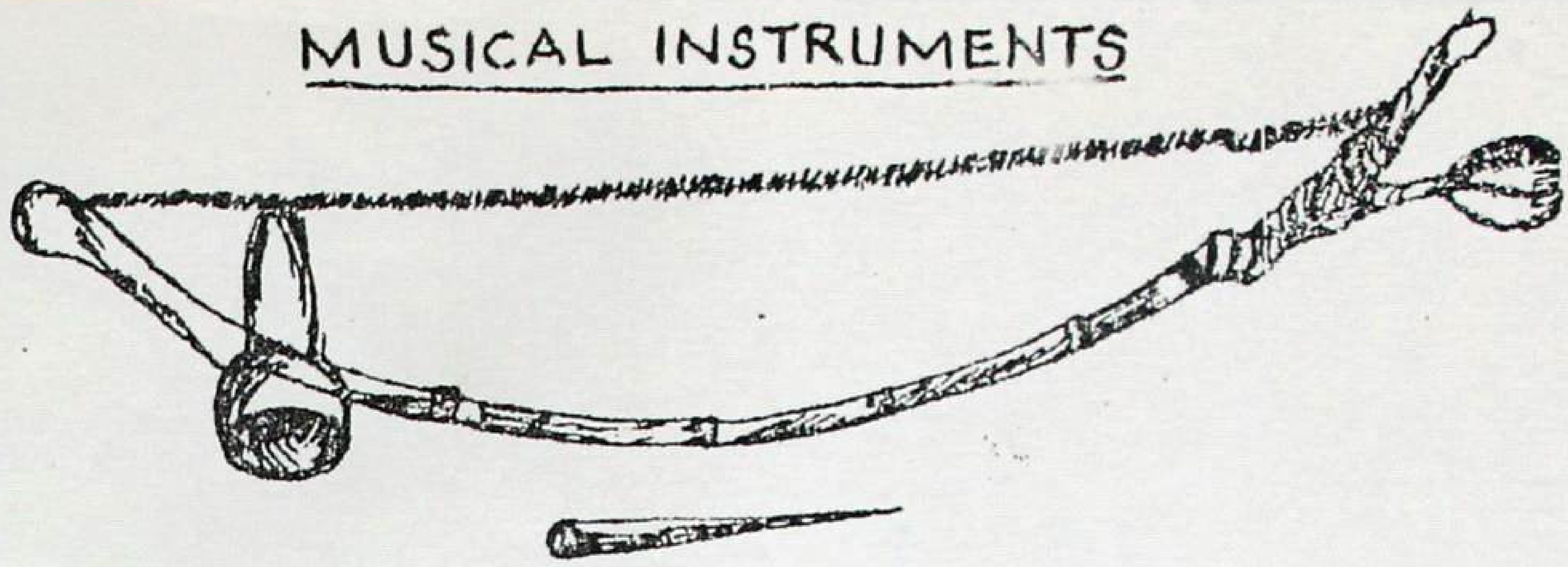

SHELANI

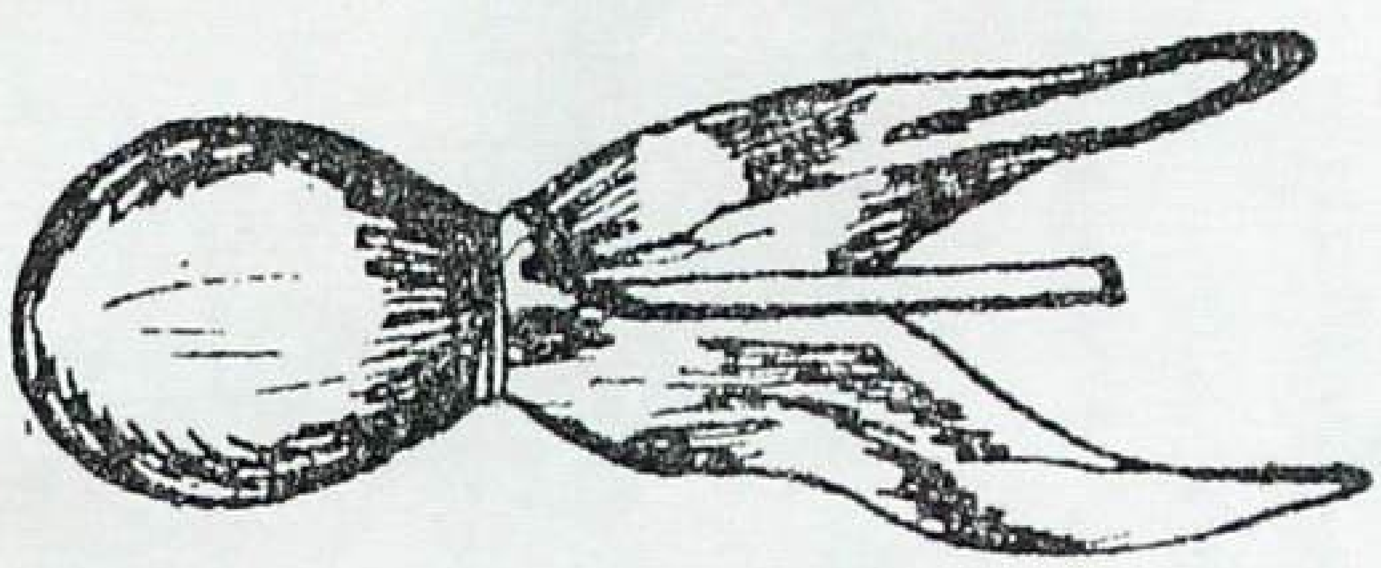

MAI MISHRA

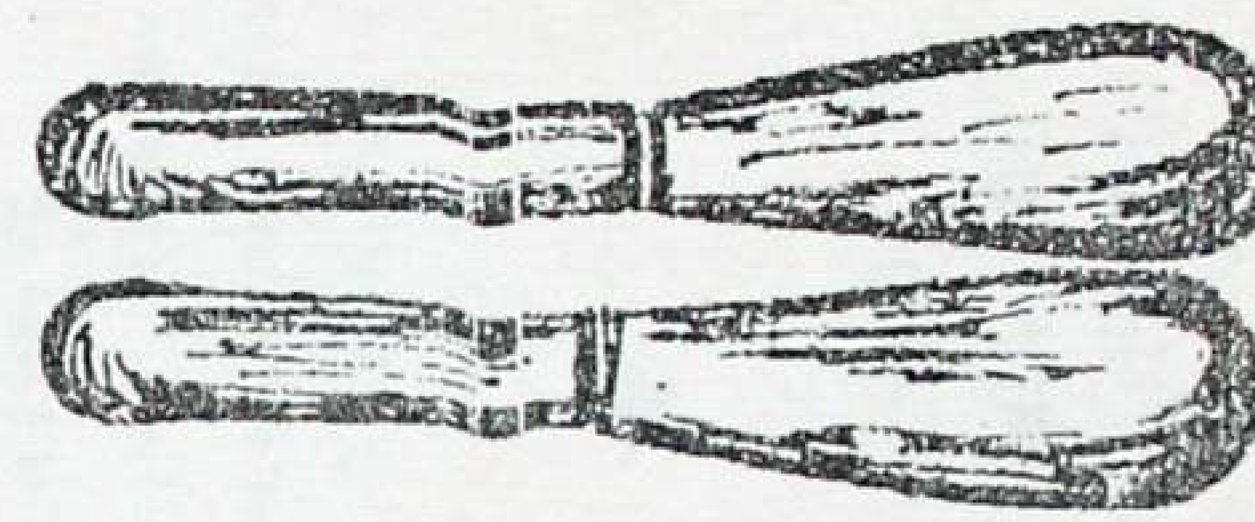

SIR MUKTA-KA-SOTA

MASHIDO

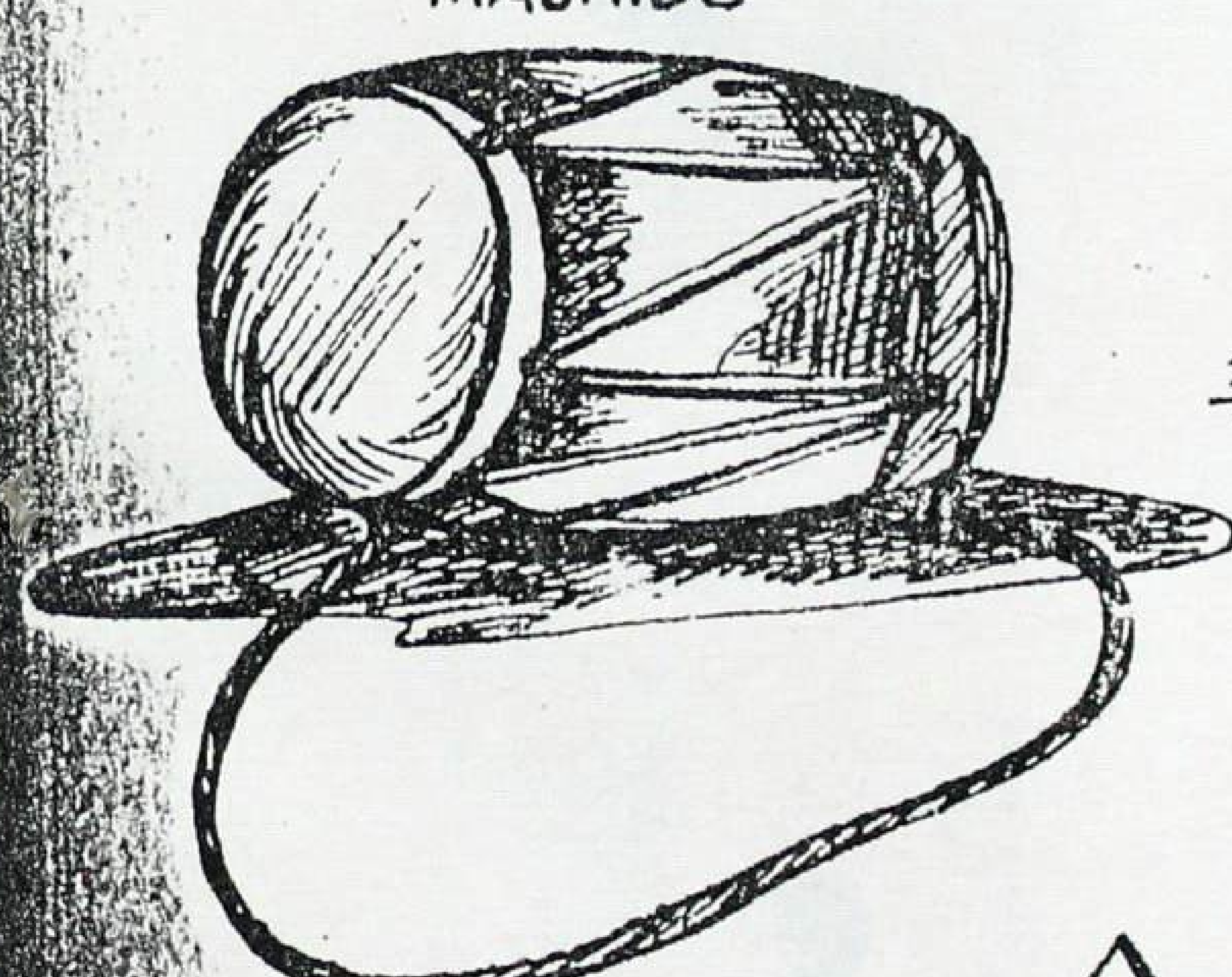

DHAMAMA

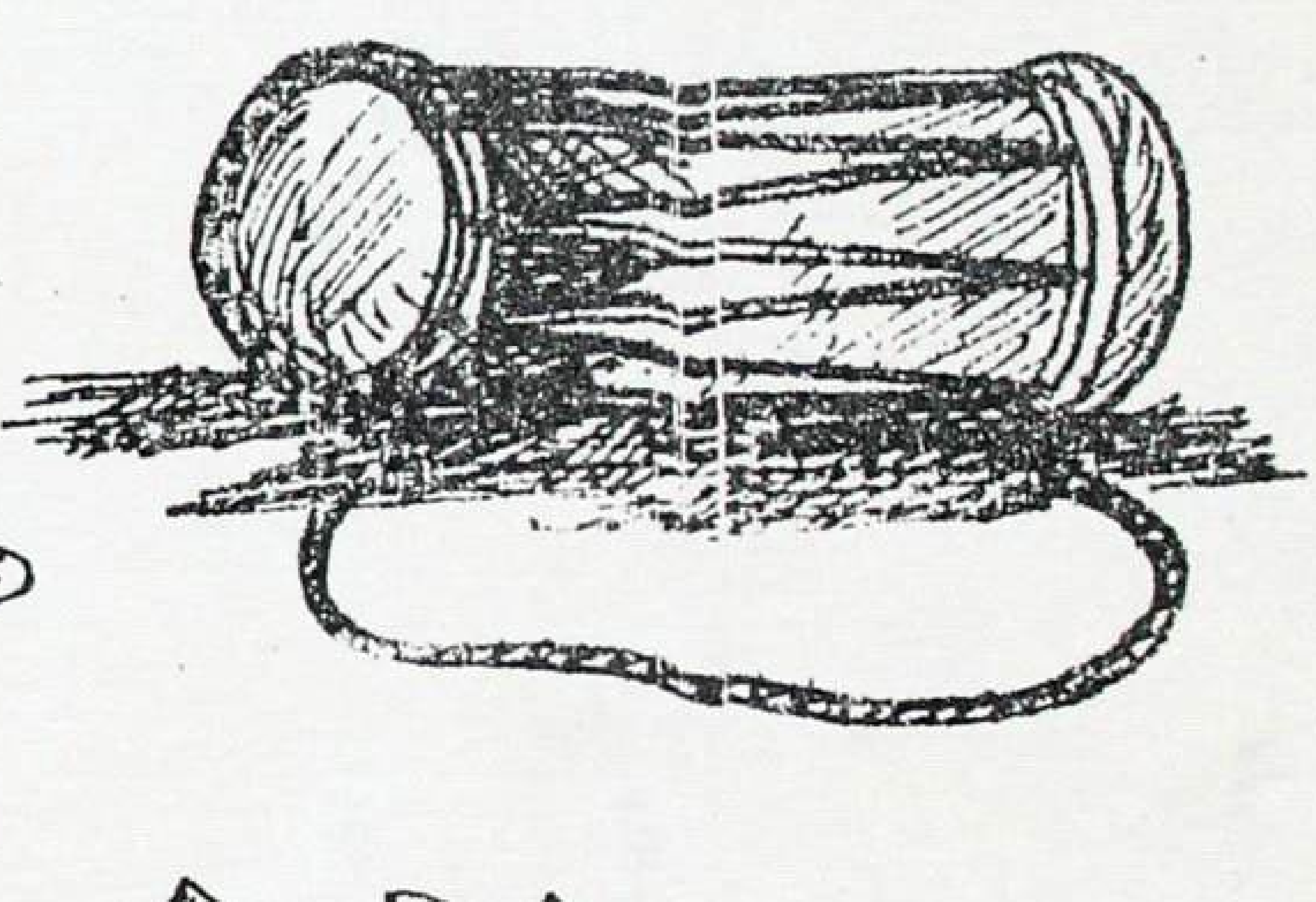

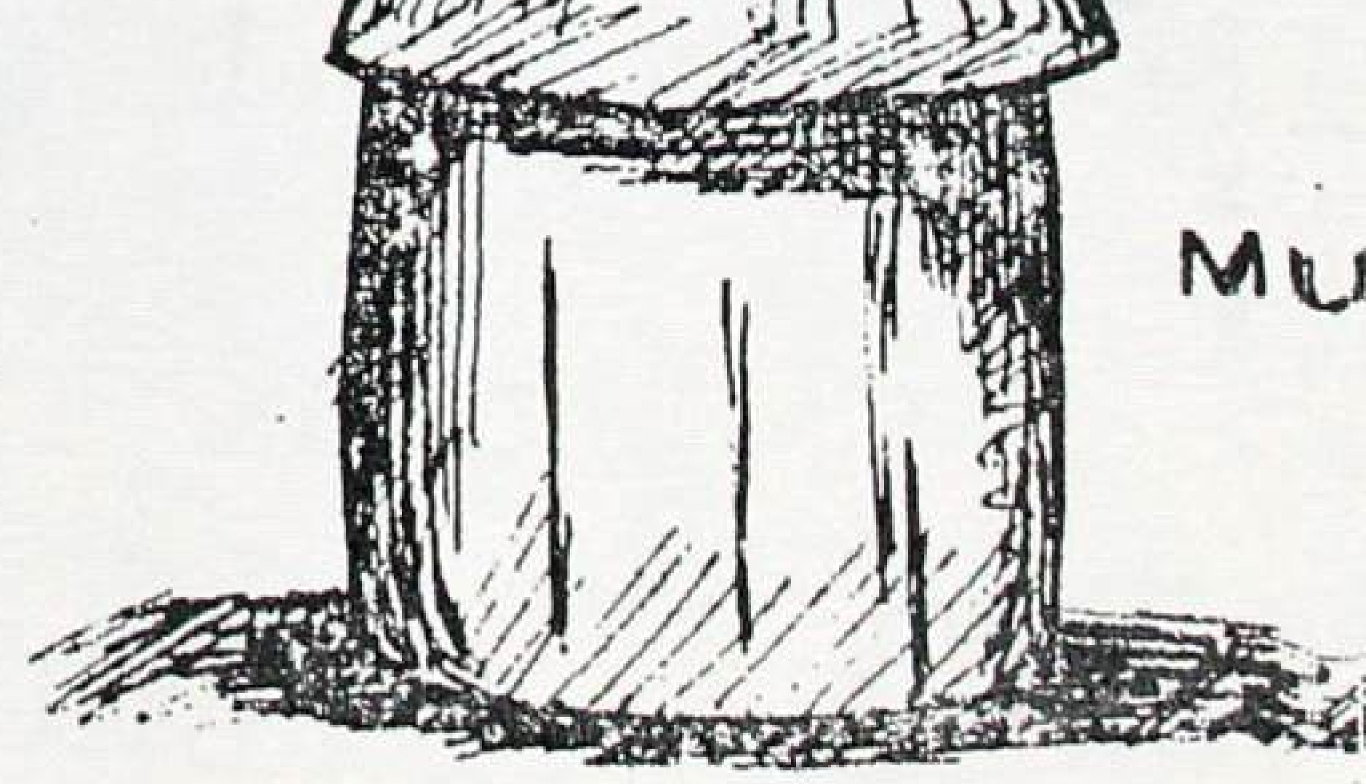

MUGARMAN

૭૮૬
૯૨

ખુદાને અપની કુદરતકા અજબ નકશા બનાયા હૈ
કહીં પૈદા હુઈ દુલ્હન કહીં દુલ્હા બનાયા હૈ
યે દોનોં કો અર્શે આલા પર મુકર્રર કરકે છોડા હૈ
ખુદાને અપની કુદરતસે યે દોનોં કો મીલાયા હૈ

પ્રોગ્રામ

★ માંડવો ★
તા. ૩૧-૭-૯૬ બુધવાર સવારે ૯-૦૦ કલાકે

★ જાગરણ ★
તા. ૩૧-૭-૯૬ બુધવાર રાત્રીના

★ જમણવાર ★
તા. ૩૧-૭-૯૬ બુધવાર બપોરે ૧૨-૦૦ કલાકે

★ નિકાહ ★
તા. ૧-૮-૯૬ ગુરૂવાર સવારે ૧૦-૦૦ કલાકે

★ મુબારક સ્થળ ★
મહમદ સલીમ સીદી
જુના કબ્રસ્તાન પાસે.
મુ. પો. સિક્કા, જી. જામનગર-૩૬૧૧૪૦

ભેજ કર ખુશખબર, દિલ શાદ કિયા
ફીર ન કહના કી હમને આપકો યાદ ન કિયા
શીકવા હમેં મંજુર નહીં. ન કોઈ બહાના હોગા,
હમારી ખુશીયોકી કસમ, આપકો જરૂર આના હોગા.

શાદી મુબારક

મરહુમ જનાબ સીદી સાલેમામદ મામદ

સલામ બાદ ગુઝારીશ છે, કે અલ્લાહ પાકના ફઝલો કરમથી
મહમદ સલીમ સીદી ના નેક ફરઝંદ

અબ્દુલહમીદ

ની નિકાહ જામનગર નિવાસી જનાબ ઇબ્રાહીમ શેખની નેક દુખ્તર

રેહાનાબાનુ

સાથે અંગ્રેજી તા. ૧-૮-૯૬ ગુરૂવાર તારીખ સવારે ૧૦-૦૦ કલાકે
મુકર્રર કરેલ છે તો આ મુબારક અવસરે આપ સહકુટુંબ દોસ્ત
અહબાબ સહિત પધારી આભારી કરશોજી.

★

લી. દુઆગીર
મહમદ સલીમ સીદી
અબ્દુલ અઝીઝ સીદી

અય બાદે શમા તુને કુછ સુના મહેમાન લે આને વાલે હૈ,
કલીયા ન બીછાના રાહોં મેં હમ આંખે બીછાને વાલે હૈ.

★ પ્રોગ્રામ ★

માંડવો મુહુર્ત : મુ. તા. ૧૮ સવાલ અંગ્રેજી તા. ૪-૬-૯૯ શનિવાર સવારે ૧૦-૦૦ કલાકે.

જમાતખાર : મુ. તા. ૧૯ સવાલ અંગ્રેજી તા. ૫-૬-૯૯ રવિવાર બપોરે ૧૨-૩૦ કલાકે.

નિકાહ : મુ. તા. ૧૯ સવાલ અંગ્રેજી તા. ૫-૬-૯૯ રવિવાર સવારે ૧૦-૦૦ કલાકે.

નમ્ર ગુજારીશ : આપને રૂબરૂ ન મળી શકાયું હોય તો આ શાદીની કંકોત્રીને અમારા રૂબરૂ મલ્યા બરાબર સમજી અવશ્ય પધારશોજી.

★ ૭૮૬/૯૨ ★

શાદી મુબારક

મોહતરમ જનાબ, સીદી સાલે ભાઈ ગાંડાભાઈ

સલામે બાદ ગુજારીશ છે કે અલ્લાહ પાક પરવર દિગારના ફઝલો કરમથી
અમારા નેક દુખ્તર

સાયરાબાનુ

ની નિકાહ જામનગર નિવાસી જનાબ વલીમહમદભાઈ લાખાભાઈ સીદીના
નેક ફરજંદ

અબ્દુલકાદર

સાથે મુ. તા. ૧૯ સવાલ મુતાબીક અંગ્રેજી તા. ૫-૬-૮૮ ને રવિવારના રોજ મુકરર કરેલ છે. તો આ પ્રસંગે આપ સહકુટુંબ પધારી અમોને આભારી કરશોજી.

★

લી. દુઆગીર,

સીદી રહીમભાઈ	હસનભાઈ	સીદી હસનભાઈ	અબ્દુલભાઈ
,, ઓસમાણ	હસનભાઈ	,, સરૂલભાઈ	અબ્દુલભાઈ
,, મહમદ	સરૂલભાઈ	,, જુમાભાઈ	અબ્દુલભાઈ
,, યુનુસ	દાઉમાભાઈ	,, કરમાઈલભાઈ	ઈબ્રાહીમભાઈ

સીદી ઈલ્યાસ મુબારક

* ખુશ આમદીદ *
સીદી જુમાભાઈ અબ્દુલભાઈ
મુ. [illegible]પુર.

بسم الله الرحمن الرحيم

નિકાહનું સર્ટીફીકેટ

સ્થળ [illegible]

તારીખ [illegible] - ૩ - [illegible]

શાદી મુબારક

ઇસ્લામી તારીખ [illegible] માહે [illegible] હીજરી સન ૧૪૧૫

નંબર 138

દરજ્જો ૧	નામ ૨	જાત ૩	ઉમર વર્ષ ૪	રહેવાસી ૫	સહી ૬
દુલ્હા	રાજુભાઈ [illegible]	[illegible]	૨૫	ગુંદરડા	[illegible]
દુલ્હન	[illegible]	[illegible]	૨૨	[illegible]	[illegible]
દુલ્હાના વાલી	[illegible]	[illegible]	[illegible]	ગુંદરડા	[illegible]
દુલ્હનના વાલી	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
વકીલ ૧	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ગવાહ નં. ૨	[illegible]	[illegible]	૪૦	ગુંદરડા	
ગવાહ નં. ૩	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

મહેર રૂા. ૩ [illegible] કે રૂા. [illegible]

નિકાહનું ઠેકાણું [illegible]

[illegible]

પેશઈમામ [illegible]

સોઢી સાલેમામદ આમદ
(આગાવાળા).ની સુપુત્રી ચિ.
શેરબાનુ બાઈના નિકાહ

સોઢી હુસેનભાઈ આદમભાઈ
ગામ:- ગુંદરડા (ગીર) તાલુકો- તાલાલા
જીલ્લો જુનાગઢ વાળાના
સુપુત્ર ચિ. સોનુભાઈ સાથે
આગામી તારીખ, ૨૦।૩।૧૯૯૬
અને રવિવારના સવારે
૧૦/૦૦ વાગે નક્કી
કરવામાં આવેલ છે.

ઇસ્લામી તારીખ- ૨૯-૦ [illegible]
રવિવાર સવારે ૧૦/૦૦ વાગે

३४४